

KUSTBON

FÖRBINDESELÄNK
FÖR
ESTLANDS SVENSKAR

NR 4 ÅRGÅNG 45
DECEMBER 1988

God Jul och Gott Nytt År!

Skymningen sänker sig över viken och stranden, och den ensamma skonaren sugts snart upp av mörkret. — Utsikt från Bäre (Berg) i Spithamn över Kors dan mot Naiv uddn.

Förbindelselänk för Estlands svenskar
Utgiven av kulturföreningen

SVENSKA ODLINGENS
VÄNNER

Redaktör: *Edvin Lagman*

Redaktionssekreterare:

Hugo Mickelin

Ansvarig utgivare: *Thomas Lorentz*

I redaktionen: *Tomas Dreijer*

Red. och exp. Vikingagatan 25 1/2 tr ned

113 42 Stockholm

Tel. 32 48 78

Kustbons & SOV:s postgiro

35 13 11-6

1988 utkommer Kustbon med
fyra nummer

Prenumerationspris 120 kr

Dödsannonser 150 kronor

Övrig annonsering:

1/1 700:— 1/2 400:—

1/4 250:— 1/8 150:—

ISSN 0345-6706

Östgöta Correspondenten

Linköping

ÖPPETTIDER i SOV:s och

KUSTBONS expedition

måndag—torsdag 09.00—14.00

Innehåll

En epok i Kustbons historia till ända av <i>Thomas Lorentz</i>	2
"Vårt bästa arv . . ." av <i>Edvin Lagman</i>	3
Den första förekomsten i skrift av namnen Nucke och Wormse av <i>Svante Jakobsson</i>	4
1989 års kulturstipendium till Hugo Mickelin av <i>Elmar Nyman</i>	5
Estlandssvenska äldre i Sverige av <i>Hugo Mickelin</i>	6
1 000 år ortodox kristendom <i>Ur Usk ja Elu.</i> Övers av <i>David Papp</i>	8
Erik Schmidt i Stockholm av <i>Edvin Lagman</i>	9
Nargö-träff av <i>Lena Dahlerus</i>	10
Martin Luther än en gång av <i>Erik Schmidt</i>	11
Stipendium till Erik Schmidt	12
Nuckö-dagarna av <i>Alexander Zeisig</i>	12
Befrielsens Herre i Nuckö kyrka av <i>Sven Arne Flodell</i>	15
Estlandssvenskarna Anförande av <i>Maido-Mati Limbak</i>	17
Bilder från hembygdsgdagen av <i>Nils Lagman</i>	19
Rickul Bakvelde — lyckad utställning av <i>E L</i>	20
En sentida försvarare av Päts sambhällssystem av <i>Alvin Isberg</i>	21
Genmäle av <i>R M (Rein Marandi)</i>	21
När monumentet vid Nuckö kyrka byggdes av <i>Mathias Pelmas</i>	22
I skola i Hapsal av <i>Mathias Pelmas</i>	23
Ormsö nu och då av <i>Hugo Mickelin</i>	24
Kyrklig ungdom på besök hos Estlands svenskar av <i>Harry Wentzel</i> (<i>Ur Hufvudstadsbladet</i>)	24
Kyrkodagen 1988 av <i>Brigitta Magnéli-Lorentz</i>	26
Svenska dagen av <i>Stig Appelgren</i>	26
Emma Johansson 80 år av <i>Thomas Lorentz</i>	27
Jakob Koit. Minnesord av <i>Jörgen Hedman</i>	28
Familjenytt	28
Bemärkelsedagar	30
Jul opa Ormse av <i>Andos Sven</i>	32

Thomas Lorentz

En epok i Kustbons historia till ända

En strålande vacker vy från minnenas land. — Rågöarna.

Foto: Per Söderbäck

Under ett par års tid har Kustbons redaktör, Edvin Lagman, lite då och då låtit förstå att han efter alla dessa år nu gärna ville bli befriad från den börda som redaktörskapet för Kustbon utgör. Utgivaren, tillika tidskriftens huvudman, Kulturföreningen Svenska Odlingens Vänner (SOV), representerad av dess styrelse, har haft full förståelse för detta önskemål. Det har dock inte gått att hitta någon ersättare på redaktörsposten och Edvin har därför med stor generositet gång på gång förlängt sitt åtagande.

Utän att ha lyckats uppbringa en ny redaktör har vi nu ändå kommit till den tidpunkt då Edvins definitiva avgång är ett faktum. Han kommer att sluta som Kustbons redaktör i och med att detta nummer — Kustbon 4 1988 — utkommit. SOV:s styrelse är emellertid fast besluten att alltså ge ut tidskriften — att lägga ned den nu ut att svika vår läsekrets som blivit Kustbon trogen alltsedan den återupplivades i Sverige för snart 45 år sedan. I avvaktan på att en ny redaktör så småningom kan ta hand om tidskriften kommer ett lag av äldre och yngre föreningsmedlemmar att svara för dess fortsatta utgivning.

Edvin Lagman har varit Kustbons "meste" redaktör. Redan under tidskriftens allra första period i Sverige, 1947—1949, åtog han sig denna krävande syssla. Han var redaktör och ansvarig utgivare under flera år under 1960-talet och i den senaste perioden har han varit redaktör fr o m 1975 till dags dato! Under denna tid har han inte bara gett Kustbon en mycket gedigen utformning, utan han har också haft en

enastående förmåga att anpassa dess innehåll till tidskriftens speciella läsekrets intressen. Läsekretsens lovord har också varit legio.

Under Edvins redaktörskap har Kustbon blivit betydligt mer omfattande än tidigare: det är mycket stoff som inryms i ett nummer, omfattande 24—28 sidor. Han har ej endast varit redaktör, han har också allt sedan 1930-talet varit en trogen skribent i tidskriften. Kärleken till hembygden åter speglas såväl i lyrik som i prosastycken. Han har skrivit lärda uppsatser om våra dialekter och ortnamn, recenserat många böcker, skrivit ledande artiklar om vår tillvaro både i de gamla hembygderna och i Sverige m m, m m.

Vi inom SOV är fullt medvetna om att en epok i Kustbons historia — helt visst den mest fruktbringande — med Edvin Lagmans reträtt är till ända. Ett varmt tack för hans ovärderliga insatser för bevarande av det estlandssvenska kulturarvet får bli en symbolisk belöning för många års strävsamma arbete. Detta tack kommer från oss alla SOV-medlemmar och från föreningens styrelse och dess olika arbetsgrupper. Vi vet också att vi har hela Kustbons läsekrets med oss när detta tack fram bäres.

Då vi förstår att Du, Edvin, nu vill ägna all Din tid och kraft åt Ditt konstnärskap vill vi alla önska Dig ett varmt lycka till i detta värv. Även om Du, åtminstone tills vidare, inte återfinnes som Kustbons redaktör, kommer Du säkert att fortfarande ge den Ditt stöd i form av nya litterära bidrag. Det ser vi fram emot!

Edvin Lagman

”Vårt bästa arv...”

”... på älskat modersmål”, kaunis emakeel, Muttersprache, langue maternelle — vi människor omfattar vårt språk, dvs envar nation sitt eget språk, med starkt positiva känslomässiga bindningar. Språket är en del av dess utövare, det har insupits med modersmjölken, det är ett ovärderligt arv från våra fäder. Det är också ett socialt beteendemönster, som binder samman människor i grupper, i nationer. Det är bärare av gemensamma värderingar, det uttrycker inom gruppen samma uppfattning om och tolkning av tillvaron. Inte att undra på, att vi älskar vårt eget språk, att vi tycker det är vackert, att vi förknippar det med den människa som lärde oss de första orden och blev föremål för våra första känslor. Språket som sammanhållande och bärande kraft visar sig ständigt i skiftande situationer, i manifestationer av glädje och, kanske ännu tydligare, i kampen mot förtryck och övervåld.

När vi talar om språket, tänker vi väl i första hand på uttryck och, särskilt, enskilda ord. Ordförrådet är en skatt som vi har att tillgå och som vi ständigt öser ur. Vi formar orden, i tal och i skrift, efter vårt eget språks mönster, likaså sätter vi dem samman till mening enligt de regler som vårt språk tillhandahåller. Det regelsystem som vi följer är språkets ryggrad. Vi bildar ofta nya ord, vi lånar ännu oftare in ord från andra språk, men vi strävar därvid alltid efter att anpassa nyförvärv till vårt system. Genom nyförvärv och genom annat skeende uppkommer ordparalleller och parallella uttryck, som kanske gör språket mer invecklat men samtidigt också rikare och uttrycksfullare.

Det finns knappast något språk som inte har varit och är utsatt för inflytande från andra språk. Detta främmande inflytande utövas väl oftast ganska omärkligt och framkallar inga våndor. Men det händer, att det kan leda till stora omvälvningar, främst inom ordförrådet men kanske t o m i språkets stabilaste regelsystem, såsom skedde med svenskan genom det lågtyska inflytandet under medeltiden.

De estlandssvenska dialekterna har under århundraden levt sida vid sida med andra språk — estniska, tyska, ryska. En inte obetydlig mängd ord och

konstruktioner har under denna tid kommit in i vårt dagliga tal. Vi kan se hur låneelementen har anpassats till vårt uttals- och böjningssystem och hur de har blivit hemtama i sin nya språkmiljö och kommit att uppskattas som livräddiga beståndsdelar.

Till språkens ordförråd hör också ortnamnen. I formellt, renodlat språkligt hänseende intar de ingen särställning. De är beteckningar för begrepp liksom andra ord. Men de skiljer sig från det sk appellativa ordförrådet därigenom att ett stort antal ortnamn uppträder i vidare, mellanfolkliga sammanhang. Detta gäller i första hand länders och städers namn, men i länder med befolkning bestående av flera olika nationaliteter kommer ett stort antal ortnamn att uppträda i olika form i dagligt tal, många orter har där också helt olika namn i de olika språken.

I dessa sammanhang uppstår praktiska och principiella problem. De praktiska problemen regleras på folklig nivå i vardagens språkbruk. Envar folkgrupp använder sitt eget språk, vari ortnamnen ingår med den form de har i detta språk, vare sig det är inlånade namn i anpassad form (estlsv Håsol, estn Haapsalu, estlsv Kärvet, estn Kiritse) eller egna namn helt oberoende av grannarnas (Spitamb, estn Pöösapää). De principiella problemen yttrar sig på administrativ-politisk nivå: skall minoriteternas namn få användas i sin för majoriteten främmande gestalt, eller skall majoritetens namnformer (eller parallellnamn) påbjudas, kanske t o m i lag?

Härtill ansluter sig ytterligare en följdrefflexion: hur förfara med namnparalleller som inte är majoritetsfolkets men som av historiska skäl lever och har ett eget värde med en vid associationskrets samt anknytning till källmaterial och litteratur?

Problemen är kanske inte överväldigande stora. Vi skriver och säger Rom, och italienarna kräver inte att vi använder formen Roma. På samma sätt Venedig — Venezia, Florens — Firenze m fl, tyskt München, franskt och engelskt Munich, inom Schweiz Basel — Bâle, Genf — Genève m fl, m fl. Eller Tyskland — Germany — Allemagne — Deutschland, Finland — Finnland — Finlande — Suomi. Det fungerar allde-

les förträffligt på det internationella planet. Men inom ett land kan sådana språkfrågor uppfattas som problem. I Schweiz går det tydligen bra med parallella namn och namnformer, troligen också i Elsass — Alsace. I Finland är finska och svenska jämställda som riksspråk, och där används i alla sammanhang finska former i finskspråkiga sammanhang och svenska i svenskspråkiga.

Häromdagen satt jag och läste våra små skoltidningar utgivna av Hapsals svenska gymnasiums elever vid mitten av trettioalet. Med förvåning och — jag måste tillstå det — en viss känsla av obehag noterade jag att i dessa svenska texter stod Noarootsi, Riguldi, Vormsi osv, alltså estniska former av våra gamla svenska ortnamn. Det hela verkade främmande och stötande. Och jag erinrade mig påbudet från dessa år, att i tryck enbart estniska namn och namnformer fick användas. Det kändes som ett övergrepp moraliskt sett och som något oriktigt språkligt sett. Det var en inblandning av främmande element i sammanhang där de inte var befogade.

Namnen har språklig hävd liksom andra ord i språket. När vi talar svenska är det naturligt att vi använder svenska namn och namnformer. Dorpat — f ö av samma ursprung som Tartu, bara annan utvecklingsgång — är det svenska namnet, Reval — kanske av svenskt ursprung, Revla(rna), kanske av estniskt — har vi alltid sagt, när vi talar svenska, Hapsal likaså. Men självklart skulle det aldrig falla oss in att använda svenska former när vi talar estniska. Även när vi på estniska talar om våra egna svenska orter använder vi helt naturligt de estniska namnformerna. Som ovan nämnts är ju namnen en del av varje språks ordförråd och man blandar inte i oträngt mål in främmande ord i sitt eget eller andras språk. Detta är en princip som man får acceptera och respektera.

Främmande namn anpassar vi, har ovan påpekats. Stundom gäller det bara stavningen (esterna skriver sedan gammalt gärna Stockholm, ryssarna Tallin — en stavning som svenskarna inte har någon anledning att ta efter), någon gång kraftigare ombildningar (København av København, Istanbul av Konstantinopoli, Jerusalem av Ierusha-

Svante Jakobsson

Den första förekomsten i skrift av namnen Nucke och Wormse

Många estlandssvenskar har säkert någon gång hört talas om en gammal handskrift där för första gången namnen Nucke och Wormse förekommer. Urkunden ifråga är en avskrift av ett biskopsbrev, en kungörelse, från 1391. Den har funnits — och kanske alltså finns — i en handskriftsamling som tillhört Hapsals rådhusarkiv.

Den som utfärdat kungörelsen är biskopen Winrich, vilkens stift var Ösel-Wiek. Han residerade i slottet i Hapsal och hade vigts till biskop den 21 maj 1388 i Köningsberg. Han avled den 5 eller 6 november 1419.

Kungörelsen, som är skriven på lågtyskt språk, har tryckts i Est-, Liv- und Curländisches Urkundenbuch, band II som nummer MCCXCVIII. Då troligen inte så många av Kustbons läsare känner till biskopsbrevets innehåll låter jag här presentera det i delvis något fri översättning. Med tolkningen av en del textavsnitt har jag erhållit god hjälp av docenten vid tyska institutionen vid Uppsala Universitet Lars-Erik Ahlsson. Anlitade ordböcker har varit bl a J C Dähnert: Platt-Deutsches Wörter-Buch (Stralsund 1781) och W von Gutzeit: Wörterschatz der Deutschen Sprache Livlands (Riga 1884 ff).

”Vi Winrich göra med Guds och den heliga stolens i Rom nåde veterligt för alla dem, som läsa detta brev eller höra det uppläsa, att Vi, beaktande vår stad Hapsels nytta och välfärd, giva rådet och alla de borgare, som bo i staden

Hapsel, de fri- och rättigheter, som här nedan stå skrivna och av vilka en del givits av våra företrädare och varit i bruk.

1:o För det första den friheten, som de, i likhet med våra kaniker, skola och må bruka, att bärga hö och hugga ved, låta sin boskap beta samt fiska, så som de sedan gammalt kunnat göra och gjort.¹ Däremot skola eller må varken våra bönder eller kaniker eller vikarier eller våra män eller någon annan, hugga ved — den är ju till överhetens behov eller försäljning — eller föra ved från kanikerna eller stadens marknad; men det som en kanik eller borgare kan och må forsla med de tjänare som dagligen utnyttjas eller de dragdjur som dagligen används, han må göra det, men den som trots detta hugger, hos honom skall man utmäta en ferding och veden skall han förlora.² Likaså beträffande höslätter skall ingen meja gräs till förfång för domkapitlet eller borgarna; hos den som ertappas därmed skall också göras utmätning.

2:o Vidare skola våra kaniker och borgare tillsammans hava en inhägnad, såsom den nuvarande, anlagd nedanför Lyckoberget utmed dess sida till vår kvarn vid Ransel. Där skola de hålla sina hästar, och andras hästar får ingen rida ditut utan att bötfällas.³

3:o Vidare skola och må rådet och fogden i staden handhava rättsväsendet

där tillsammans med vår droste, och det som rådet och fogden döma och besluta, det skall stå stadigt och fast, och av de värden som må utdömas vilja Vi hava hälften och staden den andra hälften.⁴ Och fogdens och rådets göranden och låtanden samt vad de göra eller förebära eller hava tillsyn över, med drostens medgivande, det skall förbli stadigt och fast och ingen skall hindras och plågas för Vår skull.

4:o Vidare skola landets fogdar, kaniker och stiftsmän icke befatta sig med borgarnas fri- och rättigheter och dömandet i deras mål i staden och de skola ingenstädes öva press på dem.

5:o Vidare giva Vi, eftersom ofta en borgare misstänktes för brott i staden, friheten åt dessa att bli dömda enligt borgerlig lag, nämligen på det sättet, att vår fogde, droste eller underdroste icke skola sätta eller låta sätta de för brott misstänkta i häktet på vårt slott utan sätta dem i stadens häkte till dess saken är prövad och avgjord.

6:o Vidare giva Vi borgarna den friheten, att de icke skola vara pliktiga och bundna att utföra arbete som tjänare eller göra dagsverken på vårt slott i Hapsel eller arbeta med annat, med det undantaget att fiskarna i staden skola överföra folk, stadda i våra ärenden, till Nucke eller Wormse eller till annat håll eller i nödfall, när Vår fogde eller droste begär det, eller för dessas egen räkning.⁵ Och de fiskare i Hapsel, som äro borgare där, få fritt fiska i havet omkring Wormse och Nucke, vid Eyland och Ransel och intill vår förut nämnda stadsmarknad i Hapsel eller Pullenpe, Perdeholm eller var de eljest vilja och kunna.⁶ Under det att dessa således äro befriade från att erlagga tionden, skola bönderna fortsätta att draga not, därav fångsten särskilt tillfaller oss.

7:o Vidare, då ofta någon bonde från landet, han må vara vår, kanikers, vikariers eller stiftets eller någon annans man, begär dråp eller mord i staden eller på marknaden eller han stjäla inom staden eller marknaden, skall

laim). Här är det väl inte heller fråga om problem, men slarv och slapphet kan helt i onödan såra människor, jag tänker på svenska tidningars tilltag att stava Tallinn med ett n.

På älskat modersmål . . . Det skulle aldrig gå att sjunga på älskat modersmål med främmande namnformer i texten. Det låter också egendomligt och stötande att i dagligt tal blanda in främmande namnelement som ersättning för de hävdvunna. En annan sak är, att det officiellt heter t ex Tallinn och Tartu; i svensk text möter dessa namn ganska ofta numera och de har gått in i svenskarnas medvetande. Men därmed bör man inte dödförklara Reval och Dorpat

och spärra vägen tillbaka till historien. Historien är förhoppningsvis inte avliden, ens i Sverige. När den vaknar bör den ha den goda hjälp som de gamla namnen kan ge. Dessutom skulle vi bli bra mycket fattigare i fråga om associationer och traditioner, om dessa namn inte längre fanns och berättade för oss, inte bara om hårdhänta förtryckare utan även om ”den gamla goda svenska tiden” och i viss mån även om estlandssvenskarnas historia, som i långa stycken är den samma som esternas. Och förlöpningen att tvinga in estniska namn på våra gamla svenska orter i vårt eget språk tror jag vi nog inte minns så noga längre.

man, om han blir gripen på dessa platser, hålla honom i stadens häkte och döma honom enligt stadslagen och det är också rätt att man inte låter någon slippa undan.

8:o Vidare: en bonde förgriper sig på andra bönder, de må vara vilka som helst, men han undkommer; kommer han tillbaka till staden eller stadens marknad utan lejd och utan att ha förlikat sig med staden, då skall man inte vänta på hans herre och hans vänner.

9:o Om det vidare är så, att tjänare hos oss eller hos fogdar, kaniker, vikarier, stiftsmän eller hos vem det vara må, slår ihjäl någon i staden eller skadar någon där, begår grovt hemfridsbrott, så att klagan eller dödsfall följer och så att friheten i staden kränkes, och ha grannarna ovanför och nedanför hört det och det kan bevisas: då skall man gripa honom och döma honom i staden, där han begått brottet, enligt stadslagen samt, enär det gäller rättskipning, inte skona vare sig Oss eller de Våra.

10:o Vidare lämna Vi var och en fritt att begagna sig av stadslagen, rätt tolkad och tillämpad, såsom den rigiska lagen utvisar. — Till bekräftelse hava Vi, Biskop Winrich, hängt Vårt sigill vid detta brev, som är skrivet och givet år 1391 efter Guds födelse, på den andra dagen efter apostlarnas delning.”

Brevets innehåll vittnar om att det var inte bara en kyrkans dignitär utan också en världslig härskare som gav uttryck åt sin välvilja och omtanke.

Noter

1. Kanik, i texten ”domherr”, dvs ledamot av domkapitlet.

2. Ferding, ett mynt.

3. Texten ”den frouwden berge” kanske kan översättas till Lyckoberget eller Glädjeborget.

4. Droste, en biskoplig hög ämbetsman, troligen med administrativa domareuppgifter.

5. Sista delen av texten lyder: ”... ut genamen, dat de fischere in der stadt unse baden voren solen, und setten se up Nucke edder Wormse edder anders vor, ofte es noch were, wenn se unse land vaget edder unse droste dat beden, edder van eren wegen.”

6. Pullempe = Pühhalp eller Pühalepa på Dagö; Perdeholm = Hästholmen, mellan Hapsel och Wormse.

(I brevet avses nog Pullapää på fastlandet söder om Hapsal. Red:s anm.)

7. Divisio apostolorum, apostlarnas delning, var den 15 juli.

1989 års kulturstipendium till Hugo Mickelin

De samarbetande organisationerna SOV—Estlandsutskottet—Hans och Lydia Pöhls minnesfond har till 1989 års estlandssvenska kulturstipendiat utsett f inkasso- och kreditschefen Hugo Mickelin, Stockholm, ”för hans mer än halvsekelånga framgångsrika insatser inom olika sektorer av det estlandssvenska samhälls- och föreningslivet”. Stipendiebeloppet är 6 000 kronor.

Hugo Mickelin är född den 29 november 1913 i Sviby på Ormsö. Han avlade studentexamen vid Viks samgymnasium i Hapsal våren 1932. 1938 erhöll han efter avlagda prov den synnerligen eftersträfvansvärda kompetensen för befattning som ordinarie kommunalsekreterare. Hugo Mickelin har även bedrivit studier inom det merkantila området.

Efter en kort tjänstgöring inom Ormsö kooperativa förening arbetade han inom den kommunala förvaltningen i Estlands svenskbygd. Han var under några år kommunalsekreterare på Ormsö och därefter i storkommunen Nuckö. En kommunalsekreterare i Estland var kommunens cheftjänsteman och ansvarade dessutom för civilståndregistret (perekonnaseisuametnik) liksom för post- och telegrafstationen.

Efter flykten till Sverige sommaren 1943 kom Hugo Mickelins eminenta personkännedom och administrativa kunskaper att tas i anspråk av Kommittén för rågosvenskarna/estlandssvenskarna. I hans arbetsuppgifter inom denna kommitté ingick bl a olika utredningar, ansvaret för kommitténs statistikproduktion, kontakter med olika statliga myndigheter, passärenden.

1946 kom Hugo Mickelin till det amerikanska oljebolaget Caltex (Texaco). I detta multinationella företag

stannade han till sin pensionering 1978. Han avancerade från kontorist till avdelningschef och från 1960-talet var han bolagets inkasso- och kreditschef i Sverige.

Jämsides med ett krävande yrkesarbete har Hugo Mickelin satsat mycket av sin energi och sitt kunnande på ideellt arbete bland landsmännen. I Estland var han en förgrundsfigur inom det lokala hemvärnet och den frivilliga brandkåren, han var aktiv i SOV, den estlandssvenska idrottsrörelsen m fl organisationer.

I Sverige har Hugo Mickelin i mer än fyra årtionden tjänat SOV. Han var en av initiativtagarna när föreningen återupptogs 1945, han har varit styrelseledamot ända till 1981 — de sista 11 åren som ordförande. Hugo Mickelins vitalitet, initiativförmåga och uppslagsrikedom har gjort att SOV:s verksamhet kunnat utvidgas och effektiviseras. Av stor betydelse för föreningens verksamhet har de samlings- och arkivlokaler blivit som tillkom under Hugo Mickelins ordförandetid.

Även Kustbon har Hugo Mickelin ägnat mycken möda. Under sin ordförandetid var han tidskriftens ansvarige utgivare och därefter har han varit dess redaktionssekreterare. Han har länge haft ansvaret för tidskriftens uppskattade ”familjenytt”-avdelning (man måste ha anlag som detektiv för att klara denna syssla) och han har varit och är en trågen medarbetare i tidskriften i övrigt.

För sina insatser för estlandssvenskarna och för bevarandet av det estlandssvenska kulturarvet har Hugo Mickelin också utsetts till SOV:s hedersledamot.

Det bör i detta sammanhang även framhåvas att Hugo Mickelin haft en viktig uppgift som förbindelselänk mellan svenskt och estniskt, såväl under sina verksamma år i Estland som i Sverige. Genom sin stora förtrogenhet med svensk och estnisk kultur och sin personkännedom har han kunnat överbrygga motsättningar och befrämja samarbete. Helt naturligt har därför också hans krafter kommit att tas i anspråk av estniska organisationer.

På de samarbetande organisationernas vägnar får jag framföra ett tack och en lyckönskan till kulturstipendiaten Hugo Mickelin. Må ovanstående korta

Hugo Mickelin

Estlandssvenska åldringar i Sverige på Kustbohemmet, Ramsö och Vaxholm

Den sista "stora båten" hade ännu inte anlänt med de våra, då kommittén för estlandssvenskarna hösten 1944 började behandla de äldre anländas placering och försörjning.

Det var riksantikvarien Sigurd Curman, ordf i kommittén, som förverkligade tanken på ett eget ålderdomshem för estlandssvenska åldringar. Han arbetade ivrigt för denna tanke och genom sina kontakter med företag fick han "napp på" en fastighet på Ramsö, intill Vaxholm. Byggnaderna ägdes av Svenska cellulosaolaget som arbetarbostäder.

I maj 1945 igångsattes ombyggnadsarbeten, vilka blev mycket genomgripande, innan allt var inrett som hem för de äldre av vår stam. I förberedelsearbetena för mottagningen var undertecknad med på ett hörn. Jag minns, att det var i kalla februari 1946 då riksantikvarie Curman sände ut mig i egenskap av anställd i kommittén att ta emot och placera möbler och husgeråd som på beställning anlände till Ramsö. Husen var: huvudbyggnaden för personalen, matsal, dagrum på övre och nedre våningen. Badrum, duschrum, syrum — och förstås rum för inflyttade äldre, den kategori som numera tituleras pensionärer. Även gårdsbyggnaderna var reparerade att ta emot. Strax efter att mitt servicearbete var utfört flyttade pionjärerna in i det estlandssvenska Kustbohemmet för daglig, gemensam samvaro som varade från 1946 till 1969.

Här följer förteckning över de första, som efter stor konkurrens hade förmånen att bli inkvarterade.

I rumsnummerföljd:

Julia Marks, Reval, Julia Vähk, Reval, Johan och Maria Alros, Ormsö, Johan och Gertrud Appelblom, Ormsö, Adam och Lena Heldring, Reval, Johan och Mina Lagman, Rickul, Johan Viberg, Rickul, Maria Sandsten, Ric-

presentation av hans livsgärning även ses som en födelsedagshyllning — han blev nyligen 75 år. Vi tackar honom för gedigna insatser för landsmännen, önskar honom fortsatt god hälsa och vitalitet och hoppas att de estlandssvenska frågorna på hans dagordning skall få en fortsatt hög prioritering.

Elmar Nyman

kul, Lena Klippberg, Rickul, Anders och Lena Heldring, Rickul, Anna och Maria Vesterblom, Nuckö, Helene Vesterblom, Nuckö, Anders Gjärdman, Nuckö, Johan och Katarina Nordsten, Ormsö, Katarina Appelblom, Ormsö, Gertrud Åkerman, Ormsö, Maria Svärd, Ormsö, Sofia Laktionov, Ormsö, Katarina Nordbäck, Ormsö, Johan Benholm, Ormsö, Hans och Gertrud Friberg, Ormsö, Hans och Katarina Nyholm, Ormsö, Hans och Katarina Ahlström, Ormsö, Johan och Maria Jonell, Ormsö, Gertrud Vaksam, Ormsö, Gertrud Fält, Ormsö, Lena Grönström, Nuckö, Karl och Maria Aman, Nuckö.

För förvaltning av ålderdomshemmet bildades "Stiftelsen för Kustbohemmet". Stadgarna fastställdes av Kungl Maj:t (socialdepartementet).

Stiftelsens ändamål var att "bereda hem och vård åt i Sverige boende estlandssvenska åldringar och sjuklingar på det för ändamålet iordningställda ålderdomshemmet å Ramsö samt i övrigt att förvalta stiftelsens tillgångar".

"Stiftelsens behållna egendom och medel skola av styrelsen vid upphörandet överlämnas till Kungl Maj:t."

Stiftelsen Kustbohemmet finansierades med stadsmedel och stod under Överståthållarämbetets (dåvarande benämning på länsstyrelsen i Stockholm) tillsyn. Räkenskaperna granskades av två av Överståthållarämbetet utsedda revisorer. Stadgarna stipulerade även att stiftelsen skulle handhas av en styrelse, "bestående av fem /5/ ledamöter samt lika många suppleanter, varav en

ledamot och en suppleant för denne skola utses av vardera Socialstyrelsen, Överstyrelsen för Riksföreningen för svenskhetsens bevarande i utlandet samt styrelsen för föreningen Svenska Odlingens Vänner bland estlandssvenskar i Sverige, varjämte två ledamöter och suppleanter för dessa utses av Rågöstiftelsen. Ledamöterna liksom suppleanterna utses för en tid av fyra /4/ år, dock att första gången två ledamöter och suppleanter för dessa utses för en tid av två /2/ år . . ."

I enlighet med stadgarna förnyades styrelsen från tid till annan. SOV:s ordinarie representant, Elmar Nyman, efterträddes år 1948 av Lars Broman. Suppleanten blev kvar hela tiden. Ordförande var från början riksantikvarien Sigurd Curman tills han av åldersskäl avgick år 1958. Efter honom utsågs adv Lars Östberg till ordförande. Året därpå — 1959 — valdes till ordförande teol dr Robert Murray som stannade kvar fram till avvecklingen.

Kurator Inga Bergholtz inträdde i styrelsen år 1959 och satt kvar därefter.

Jur kand Sten Ohlson var stiftelsens sekreterare och ombudsman under hela verksamhetstiden. Samma gjorde notarie Martin Cronvall som kassaförvaltare och Kustbohemmets syssloman.

Valborg Ekstrand var hemmets föreståndarinna under två perioder, 1946—1959 och 1966—1969. (Under mellanperioden har Aili Asp och senare Kerstin Gustafsson skött befattningen.) Maria Grönstrand, estlandssvenska, född Nyholm på Ormsö, var hemmets kokerska från starten till sin pensione-

Stiftelsens första styrelse konstituerades enligt följande

	Utsedda av
Förste kanslisekreterare Nils Moureau suppleant byrådir Göta Rosen	Socialstyrelsen Socialstyrelsen
Riksantikvarie Sigurd Curman suppleant advokat Lars Östberg	Riksför:s överstyrelse Riksför:s överstyrelse
Fattigvårdsdir Otto Wangsson suppleant fil lic jur kand Gerhard Hafström	Rågöstiftelsen Rågöstiftelsen
Kursledarinnan i Sv Fattigvårds- och barnavårdsförbundet Greta Hamrin suppleant fru Lisa Westberg	Rågöstiftelsen Rågöstiftelsen
Pol stud Elmar Nyman suppleant tjm Hugo Mickelin	SOV SOV

ring år 1960. Normalt var tre biträden anställda. Katarina Fält, bördig från Fällarna på Ormsö, var ett av biträdena under åren 1950—1969. (Enligt föregående Kustbon fyllde hon nyligen 80 år.)

Ekstrand och Fält tilldelades sedermera Patriotiska Sällskapet medalj "För lång och trogen tjänst". Vid detta festliga tillfälle var jag närvarande.

I början på femtiotalet ville Stiftelsen ha ett utlåtande från SOV för framtida planering av Kustbohemmets fortsatta verksamhet. Det är på sin plats att ta med kopian av utlåtandet enligt följande

P M

betr Kustbohemmet, Ramsö, Vaxholm

Vid estlandssvenskarnas överflyttning till Sverige 1943—44 placerades åldringar, som saknade anhöriga eller inte kunde tas om hand av sina anhöriga, på olika ålderdomshem, där det fanns lediga platser. Endast ett 40-tal kunde beredas plats på Kustbohemmet, Ramsö, Vaxholm.

Sedan dess har ett antal av dessa åldringar kunnat tas om hand av sina anhöriga, nära 40 har avgått med döden, men fortfarande är 121 gamla kvar på olika ålderdomshem utom Kustbohemmet, i mellersta och södra Sverige, spridda över ett stort område med ett par personer på varje ort. De flestas önskan är att få flytta närmare sina anhöriga eller komma till Kustbohemmet, där de kan tala sin hemdialekt och umgås med gamla bekanta. När det blir lediga platser på hemmet, fylls de omedelbart av gamla från ålderdomshem ute i landet.

Helt nya vårdfall torde för Kustbohemmets del inte komma ifråga, då de som efterhand kan komma att bli i behov av vård, väl får den på sin nuvarande bosättningsort. Sålunda skulle Kustbohemmet småningom kunna avvecklas under loppet av ett tiotal år. Till dess är det en omistlig tillgång.

Stockholm den 10 maj 1952

För Föreningen
Svenska Odlingens Vänner

Viktor Aman
v ordförande

sekreterare

Hugo Mickelin

Från Estlandssvenska Seniorgruppens utflykt till Vaxholm den 26 maj 1988.

Estlandssvenska ålderdomshemmet på Ramsö utanför Vaxholm.

Foto: E Håkanson

På Vaxholms kyrkogård. Seniorgruppen sjunger "Se Jesus är ett tröstrikt namn".

Foto: Herman Lindström

Halva resenärgruppen i Vaxholms hamn — redo att återvända till Stockholm.

Foto: Anders Stenholm

Av skriften på gravstenar i kv S på Vaxholms kyrkogård och med granskning av personuppgifter i SOV:s register får vi fram följande förteckning över de våra som fått sin sista vila där.

Lena Hansson, f 24/12 1871, Hapsal, d 5/4 1953.

Julia Marks, f 11/5 1865, Reval, d 25/9 1953.

Katarina Ahlblom, f Grönman, 20/6 1858, Ormsö, d 3/11 1953.

Adelheid Kühn, f 30/1 1867, Reval, d 21/11 1953.

Lovisa Mitman, f Mathiesen, 16/10 1879, Nuckö, d 7/8 1954.

Lena Grönström, f 4/10 1873, Nuckö, d 13/2 1956.

Lisa Alkvist, f 26/11 1866, d 8/4 1956.

Hans Ahlström, f 29/8 1870, Ormsö, d 25/3 1956.

Katarina Nordsten, f Sjöman, 11/12 1867, Ormsö, d 6/8 1956.

Maria Alkvist, f 8/12 1873, Ormsö, d 13/2 1957.

Maria Blomberg, f Heldring, 2/4 1872, Rickul, d 12/6 1957.

Johan Tomson, f 28/11 1872, Ormsö, d 26/9 1957.

Johan Appelblom, f 5/10 1877, Ormsö, d 16/3 1959.

Agneta Alkvist, f 22/3 1884, Ormsö, d 12/12 1959.

Maria Sandsten, f 19/8 1875, Rickul, d 20/1 1956.

Gertrud Fält, f 21/3 1873, Ormsö, d 13/1 1961.

Katarina Thomsson, f 31/5 1873, Ormsö, d 20/9 1961.

Katarina Westerström, f 30/9 1869, Ormsö, d 4/10 1961.

Gertrud Blomkvist, f 21/12 1872, Ormsö, d 21/11 1961.

Mats Majlund, f 25/4 1887, Runö, d 5/12 1961.

Agneta Norrman, f 8/8 1875, Ormsö, d 28/2 1962.

Hans Friberg, f 24/1 1871, Ormsö, d 8/12 1952.

Gertrud Friberg, f 19/3 1871, Ormsö, d 21/12 1951.

Anders Gjärdman, f 19/8 1868, Nuckö, d 20/9 1952.

Johan Jonell, f 4/7 1877, Ormsö, d 20/10 1952.

Maria Jonell, f 18/11 1878, d 19/9 1974.

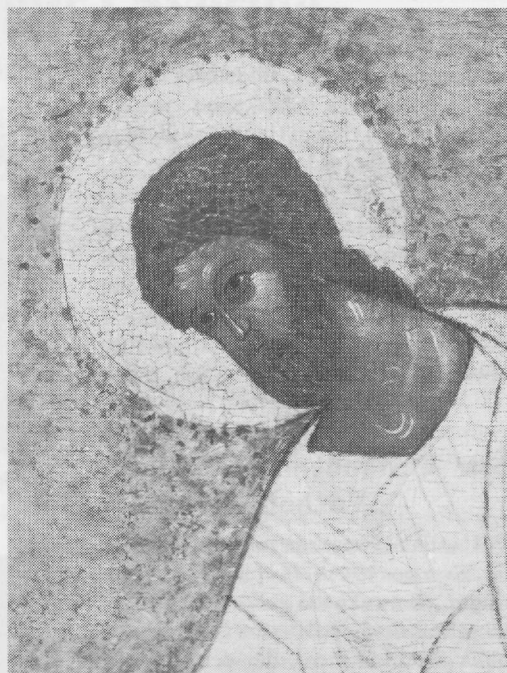
Maria Alros, f 5/6 1878, Ormsö, d 29/10 1950.

Katarina Nordbäck, f 5/10 1882, Ormsö, d 10/2 1950.

Elisabet Malm, f 4/7 1898, Runö, d 30/9 1950.

Gertrud Lindkvist, f 14/1 1862, Ormsö, d 11/8 1949.

1 000 år ortodox kristendom

Kristi uppståndelse. — Rysk ikon från 1500-talet, Ikonmuseum Recklinghausen.

År 1988 högtidlighålls 1 000-årsminnet av det ryska Kievs kristnande. Kiev blev en grund för det ryska rike som blev *det heliga Ryssland, ett hem för den heligaste Gudsmoorden* och som — sedan Konstantinopel 1453 fallit i muslimeras händer — blev *det tredje Rom*.

Rysslands och de kringliggande områdenas kristianisering började emeller-

tid redan tidigare. På 800-talet kom två missionärer "söderifrån" (Makedonien) från den bysantinska kyrkan, bröderna Metodios och Kyrillos; den senare skapade ett alfabet åt slaverna och lade grunden till det kyrkslaviska språket, till vilket han översatte handböckerna som var behövliga för gudstjänsten. Men missionärerna kom också

Gertrud Lillemets-Norrman, f 15/3 1907, Ormsö, d 25/1 1969.

Katarina Sandell, f 1/1 1880, Ormsö, d 18/3 1968.

Lars Sandell, f 6/11 1913, Ormsö, d 19/8 1976.

Hans Sandell, f 2/3 1917, Ormsö, d 24/6 1978.

Gertrud Alkvist, f 23/9 1886, Ormsö, d 23/3 1968.

Agneta Bäck, f 15/2 1885, Ormsö, d 18/12 1967.

Agneta Majlund, f 29/9 1890, Ormsö/Runö, d 5/11 1966.

Agneta Bäckman, f 21/4 1874, Ormsö, d 2/8 1966.

Anna Westerblom, f 19/12 1868, Nuckö, d 20/9 1964.

Sofia Stenholm-Laktjonoff, f 1/1 1866, Ormsö, d 15/12 1948.

Johan Alros, f 3/9 1872, Ormsö, d 31/5 1946.

Några av de på kyrkogården jordfästa

har ej avlidit på Kustbohemmet utan senare förenats med de sina där.

I februari 1946 inkvarterades de första 40 estlandssvenska åldringarna på Kustbohemmet och i januari 1969 omplacerades de då ännu kvarvarande — sju kvinnor och en man — till andra hem, två till Vaxholms ålderdomshem, fyra till Salems ålderdomshem och två till Ulleråkers vårdhem.

Därmed var Kustbohemmets 23-åriga historia till ända. Bortåt nittio av de äldre av vår stam hade under de åren varit inkvarterade på hemmet.

Kustbohemmets fastighet och inventarier överlämnades i enlighet med Socialdepartementets beslut till Sällskapet Länkarna i Stockholm.

Stiftelsens sista styrelse med administratörer och föreståndarinna höll i maj 1970 sitt avvecklingssammanträde med lunch hos ordföranden Robert Murray i Strängnäs, där han var domprost. Under tecknad var kallad och deltog.

havsvägen västerifrån. Bland vikingarna, allmänt kända som sjöfarare, fanns också kristna missionärer som reste över de engelska öarna och Skandinavien österut. Redan på 900-talet verkade på öarna i Ladogasjön klostret Valamo. Furstinnan Olga, farmor till storfurst Vladimir som gjorde kristendomen till statsreligion i Kiev, blev övertygad kristen i sitt rike Pskov, dit kristendomen kommit över Valamo.

Till Estland kom den kristna tron till en början som en följd av handelsförbindelserna: en av huvudvägarna för handeln mellan väst och öst gick genom Estland. Men det var inte bara varor som rörde sig längs handelsvägarna utan också köpmännen, och en del av dem bosatte sig på platser vid Östersjöns kuster och där handeln var vinstgivande.

Från och med 900-talets slut hämtade köpmän och ämbetsmän som blivit bofasta på estländska och livländska områden också ortodox kristendom och präster österifrån. Arbetskraft för sin handelsrörelse och sitt hushåll skaffade de emellertid bland den bofasta befolkningen av vilken en del också antog sina arbetsgivares religiösa tro. På så vis kom kristendomen till estländarna på fredliga vägar omkring 200 år innan man på mindre fredligt sätt började införa den kristna tron från Rom.

Enligt krönikan byggde storfurst Vladimirs son, Jaroslav I den vise, redan år 1030 i Estlands inland staden Jurjev (Dorpat, Tartu) och uppförde där två ortodoxa kyrkor, en för krigsfolk, en för stadens inbyggare. Han lät också bygga kyrkor i Riga och Kolyvan (Reval, Tallinn).

Av denna anledning omfattar 1 000-årsjubileet av den kristna trons införande också de ortodoxa estländarna som på sina hemorter oftast haft möjlighet att ta del av de kyrkliga festligheterna kring jubileet.

Jubileet har högtidlighållits under storstilade former, på olika platser och vid olika tidpunkter under loppet av hela året. Förberedelserna för firandet av den viktiga tilldragelsen inleddes redan för ett tiotal år sedan då en jubileumskommitté tillsattes i Förenta staterna under ledning av ärkeprästen Alexander Kisselev (fader Alexander var åren 1933—1939 först kyrkoherde för den ortodoxa församlingen i Narva—Ivangorod, sedan för församlingen i Reval—Ziegelskoppel /Tallinna Kopli/). Det var nödvändigt att börja förberedelserna tidigt, i planerna ingick stora projekt som byggandet av kyrkor och klocktorn.

Erik Schmidt i Stockholm

Konstutställning med rikt skiftande motiv

Erik Schmidts monumentalmålning *Flykten från Estland*.

Foto: Erik Schmidt

Det var en färgsprakande upplevelse när Erik Schmidt öppnade sin utställning av oljemålningar i Eesti Maja den 21 oktober i år. Från sin egen "Holman" i Medelhavet, Mallorca, hade han transporterat drygt tjugotalet dukar av större och mindre format. Det hade varit en konst bara det att packa tavlorna, monterade ur ramarna och dessa i sin tur nedmonterade i sina beståndsdelar, och sedan foga samman allting igen till hängningen.

Några ord måste sägas om själva upptakten och miljön. Eesti Maja—Estniska huset erbjuder en vacker och trivsamt miljö. Nu samlades i det inte särskilt stora utställningsrummet en mäktig skara människor. Redan innan utställningen öppnade var rummet fullt. Där var gamla vänner från när och fjärran, Erik Schmidts kamrater från nu och då, särskilt från Svenska gymnasiet i Hapsal, intresserade från

skilda håll i Sverige, svenskar och ester om varandra. Esternas Kulturcentrum stod för det officiella arrangemanget, men nargöborna, som visserligen inte har någon organiserad egen förening men som håller samman ändå, önskade honom särskilt välkommen. Själv inledningstalade han på omväxlande svenska och estniska, sedan han hälsats av ordföranden i Esternas Kulturcentrum fru Maia Mathiesen.

Till en början var det svårt att få en överblick över utställningen till följd av den kompakta massan besökare. Men så småningom tunnade skaran ur och man kunde i avspänt lugn betrakta tavlorna, de flesta då redan försedda med röda märken. Det var en säregen briljans som slog emot betraktaren, ett ljus som tydligen inspirerats av Medelhavet och Sahara och som fått sin tekniska realisering med hjälpmedel som är Erik Schmidts egna. (Forts nästa sida)

I det ekumeniska patriarkatet (Konstantinopel), till vilket också Estlands ortodoxa kyrka i exil hör, ägde det stora jubileet rum 27—28 februari 1988. I anledning av detta hade en exceptionellt stor mängd ortodoxa kyrkofurstar från hela världen samlats i Istanbul, liksom några företrädare för de katolska och anglikanska kyrkorna.

Hans Helighet Demetrios I hälsade delegaterna från alla kyrkor, varefter följde en högtidlig kvällsgudstjänst. Vid en efterföljande audiens sjöng patriarkatets kör för första gången en

sång, stichira, som komponerats i anledning av jubileet: Kristi Kyrka fröjdar sig som en moder, att hon har sänt Herrens ljus till Rysslands folk. Och detta folk, som en strålande dotter, känner fröjd över de tusen år, under vilka hon har anropat Guden: "Ära vare Dig, Frälsare — nådige, gode och trösterike!"

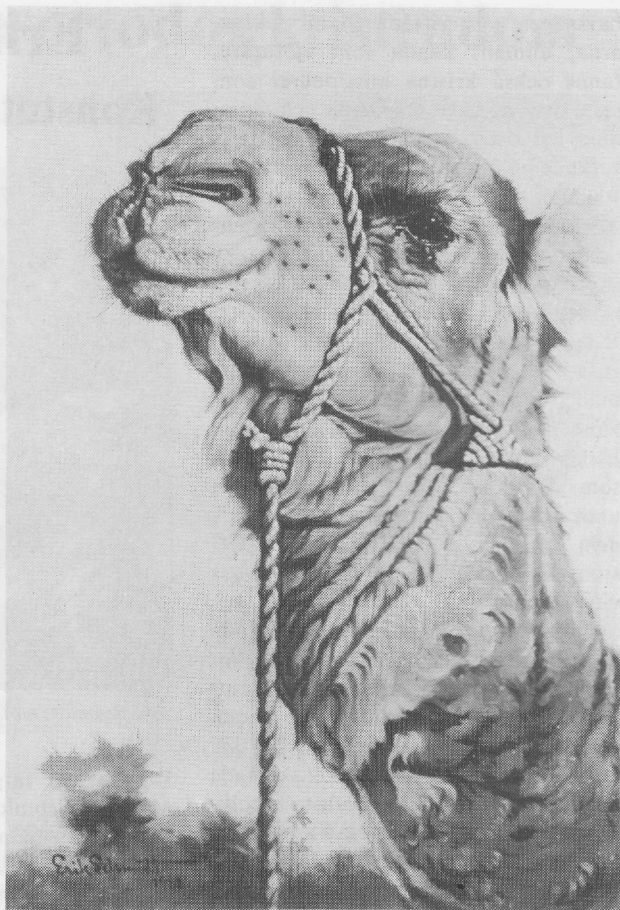
(Usk ja Elu, Sydney—Stockholm, 1988:3, s 7—8.)

Översättning av
David Papp

Kanonfotografen.

Foto: Erik Schmidt

Porträtt av en kamel i Sahara, ett av Erik Schmidts inträngande djurporträtt.

Foto: Erik Schmidt

Som konstnär har Erik Schmidt ända från början gått egna vägar. Han har studerat de gamla mästarna, Rembrandt och hans samtida, och tillägnat sig deras teknik, konstförfarenhet och grundlighet. Det är en omsorg och skicklighet som man saknar i nutida måleri. Resultatet är också avvikande från allt nu gängse. Den stora altartavlan i svenska kyrkan på Mallorca har tidigare nämnts i Kustbon, dess uttrycksfullhet och skönhet. Glansen fanns också i de konstverk som visades på utställningen.

Motiviskt spände utställningen över vida fält. Särskilt påtagligt var konstnärens intresse för människor. Här fanns kameldrivaren från Sahara en tidig morgon, garvaren i Marrakesh, kanonfotografen, de skvallrande kvinnorna i en by på Ibiza, såningsmannen på någon av våra öar och så den stora scenen med vattenförsäljare på torget i Marrakesh. Ett mindre antal naturmotiv visades, från Fårö, strandparti från Estland, kustlandskap. Men också föremål tillverkade av människohand fångar

hans intresse: interiör från en vinkällare, gammalt ekipage. Bland djurmotiven lyste porträttet av en kamel i ökenljuset.

Sist skall nämnas det viktigaste: den stora duken Flykten från Estland. Tavlan har målats till minne av estlandssvenskarnas flykt 1943—44. I en öppen båt sitter människorna, gamla, unga, barn, alla individuellt återgivna, någon förhoppningsfull inför det som väntar, andra med saknad i sinnet, andra åter med förtröstan. Tavlan överlämnades dagen efter utställningen till SOV vid en högtidlighet anordnad av nargöborna och hänger nu i estlandssvenskarnas lokaler på Vikingagatan. Ett strålande monument över slutet på vår historia i Estland.

Erik Schmidts utställning var en stor upplevelse. Vi är glada att han åtog sig att genomföra detta företag som gav oss mycken glädje och njutning.

Edvin Lagman

PS. Om Nargö-aftonen — se på annat ställe i detta nummer. DS.

Nargöträff

Lördagen den 22 oktober samlades ett nittiototal personer i Estniska huset för att få vara med om en Nargöträff. Glädjande nog var det inte bara f d Nargöbor och deras ättlingar som hade slutit upp utan även andra estlandssvenskar och ester hade hörsammat kallelsen.

Seija Luther, medlem i SONG, hälsade alla hjärtligt välkomna och sedan vidtog allsång, "Hemmets jord", med hjälp av Thomas och Birgitta Lorentz.

Därefter berättade Margit Rosen Norlin om sin Reval-resa tidigare i år. Bl a meddelade hon att ett samfund för estlandssvensk kultur har bildats i mars detta år.

Därefter spelade bröderna Enggrön dragspel för oss. Både vals och polka från Rågöarna fick vi avnjuta. Martina Enggrön, iklädd vacker folkdräkt från Rågö sjöng en friarvisa och en barnramsa på rågödialekt.

Efter detta livfulla inslag i program-

met var det dags för kaffe med kesokaka som smakade härligt.

Erik Schmidt steg nu upp på podiet och berättade lite om sin familjs flykt till Sverige. Familjen Schmidt hade ingen egen båt. De fick därför hyra en för att ta sig från Nargö till Reval år 1940 då alla Nargöbor fick order av rysarna att utrymma ön på tio dagar. På hösten 1941 kom familjen tillbaka till Nargö där Erik blev folkskollärare endast 17 år gammal.

Orosmolnen hopade sig dock. En inkallelseorder kom från tyskarna att "frivilligt" anmäla sig till tjänstgöring i bl a Waffen-SS. Erik undkom emellertid denna inkallelse genom att han behövdes på ön som lärare.

Familjen Schmidt fick genom svenska Röda Korset en fyra hästars motor och lät bygga en båt på båtvarvet i Reval genom Eriks gudfars försorg. Båtbygget tog ett år men den 18 oktober 1943 var familjen äntligen klar att ge sig iväg. Allt var packat, även en slaktad gris var med i bagaget!

Den 22 oktober 1943 vaknade Erik och hans föräldrar på polishuset i Stockholm. Flykten till Sverige och friheten hade gått lyckligt!

Efter denna berättelse talade Erik lite om tillkomsten av sin målning "Flykten från Estland" som hade beställts av Svenska Odlingens Vänner. Denna målning överlämnades nu högtidligen till SOV:s ordförande Thomas Lorentz som tackade konstnären med att understrika att tavlan dokumenterade ett stycke kultur som t ex de olika människotyperna i båten, båtens form etc.

Överlämnandet av tavlan inramades av att Thomas Lorentz sjöng en Runökoral, och Elmar Nyman gav ytterligare historik om bätflyktningarna. Bl a att inte mindre än 112 nargöbor kom till Sverige i småbåtar under perioden oktober -43 till februari -44. Mer än hälften av Nargös befolkning flydde alltså till Sverige.

Eftermiddagens program avslutades med att Edvin Lagman läste en egenhändig skriven, stämningsfylld dikt samt att alla unisont sjöng "Slumrande toner".

Ett trettiotal personer stannade sedan kvar och åt middag tillsammans, under vilken man hade möjlighet att prata med varandra och ventilera gamla minnen.

Nämnas bör också att dagen innan, alltså den 21 oktober, öppnades en vernissage på Estniska huset av Erik Schmidts tavlor varav flera röntes stor uppskattning och såldes mycket snabbt.

Erik Schmidt

Martin Luther än en gång . . .

Skam den sig ger — kan man med fog säga!

Harald Luther har denna gång vänt sig till språkspecialister och historiker från Kiels Universitet och hänvisar till Hupels ordbok från 1780, enligt vilken "Pfleger" skulle vara detsamma som skötare, vårdare.

Utän att ha tillgång till nämnda ordbok vill jag dock ifrågasätta uppgiftens riktighet. Skötare, vårdare på tyska heter nämligen "Pfleger", varför de två orden inte betyder samma sak, lika litet som "vård" är liktydigt med "vårdare" på svenska!

Vidare anser Harald Luther att eftersom anteckningen står mitt emellan Maria Kirilowstochter och Maria L . . . , så kan det röra sig om vårdaren av endera (das Weib, das Mädchen) eftersom "dessen" är pers. pron. gen. form i maskulinum och neutrum — och att det därför är "svårt att tro, att den nämnda anteckningen över huvud taget har något med honom (Martin Luther) att göra".

Så är det dock inte! Var anmärkningen står i texten har ringa betydelse — så länge det är efter personen vars hustru, dotter etc det är fråga om. "Dessen" i protokollet syftar nämligen oftast på familjens överhuvud, även om denne står på en annan sida, som fallet är med den yngre Martin och hans fyra systrar som tjänar i S:t Petersburg!

Är huvudpersonen kvinnlig använder Hoepener pron. fem. form, t ex när han skriver om "verwitwete Anna Stephannstochter . . . deren Kinder". "Weib" och "Mädchen" används inte!

Alltså, kan det i frågavarande text endast röra sig om "Martin Luther dessen . . ." — Martin Luther, vars . . .

Anmärkningsvärt är härvidlag att de tyska språkspecialisterna kunnat förbise den rätta tolkningen av Hoepeners anmärkning! Vid en mer ingående granskning av hans finstiltta skrift och en jämförelse med de snirklade gotiska bokstäverna på olika håll i texten framgår att jag från början förväxlat två bokstäver. Hoepener skriver nämligen

Avslutningsvis kan sägas att det var en mycket trevlig Nargöträff som manar till efterföljd.

Lena Dahlerus

(Min mor är född Luther och kommer från Nargö.)

inte "sind" utan "Kind" med stor bokstav och åtföljt av komma, varför anmärkningen har en helt annan innebörd: "dessen Pflege Kind, aus Finland gebürtig . . . Maria Louisa . . . aus Finland". Hade det stått Pflegekind eller Pflege-Kind med bindestreck så hade felet i tolkningen knappast kunnat uppstå.

Som det är nu kan jag inte hålla med Harald Luther om att "ingen vet med säkerhet i dag vad Hoepener menade med sin finstiltta notering". Det framgår tydligt att Martin Luther inte hade fosterföräldrar, utan i stället ett fosterbarn, som var bördigt från Finland. Jag är glad över att ha upptäckt felet utan hjälp av språkspecialister och hoppas att Harald Luther nu kan känna en ogrundad glädje över att Martin trots allt inte var ett fosterbarn — om nu detta kan ha någon betydelse?

Egentligen är det ganska ironiskt, att han, som i sitt förra insändarbrev hade titeln "Tro och gissningar — en fallgrop", hela tiden själv har trott och gissat rätt — trots att alla argument han framfört visat sig vara ohållbara . . .

Vi har tack vare 1795 års rev. protokoll kännedom om Martin Luther och hans familj och hos Wieselgren (sid 25) står det, att han 1756 befann sig på Nargö. Men på vilket sätt var han släkt med denne Kristoffer som år 1732 rymde från Finland? Var de bröder, kusiner eller släkt på annat sätt? Kanske kunde herr Georg Luther i Helsingfors — under förutsättning att han inte tagit alltför illa upp av att ha blivit indragen i debatten — med sin kännedom om urkunderna i Kyrksläpps socken kunna spåra en Martin Luther, född omkring 1715 och sålunda finna de nu levande nargöluthrarnas finlandssvenska stamfäder?

Enligt Georg Luthers uppgifter i Wieselgrens bok hade Kristoffer och Valborg två söner, Christopher och Hans, födda 1729 resp 1732. Efter ankomsten till Estland fick de dessutom två döttrar, Sophia Christophsdotter f 1735 och gift med Hinrich Holm samt Maria Christophsdotter f 1746 och gift med Adam Marckus.

Men hur blev det på den manliga sidan?

Christopher, som enligt Wieselgren befann sig på Nargö år 1750, avled tydligen före 1754, eftersom Christopher Luthers änka, Anna Erichsdotter, en-

Stipendium till Erik Schmidt

Konstnären Erik Schmidt har av Riksföreningen Sverige-Kontakts Estlandsutskott tilldelats ett stipendium för hans forskningar om Nargö och Nargö-svenskarna.

ligt uppgifter i Ridarhuset i Helsingfors den 11/3 1754 gifte sig med arbetsskarlen Stephann Åman, som 35 år gammal den 7/11 1766 begravdes i S:t Johannes kyrka, varefter Anna tydligen gifte sig en tredje gång. I S:t Mikael's förs. begr. bok finner vi anteckningen: 9/7 1791: Begr. på Nargö: bonden Hans Rosenörns hustru Anna Erichsdotter — 65 år, död i juli 1790.

Anna hade barn i äktenskapet med Hans Rosenörn men hennes första äktenskap med den tidigt bortgångne Christoph Luther ser ut att ha varit barnlöst.

Om den återstående brodern Hans Luther anser Wieselgren att han sannolikt hade en son, Jacob Hansson, nämnd 1794 och sedan kallad Jacob Luther, men detta ser inte ut att stämma då Jacob Luther, f 1791, i folkräkningsprotokollet av 1805/1811 tydligen står omnämnd som son till Otto (Johan) Luther, f 1752, d 1820.

Tydligt har Martin Luthers efterkommande fortsatt att bära familjenamnet Luther, medan Kristoffer Luthers ättlingar kallar sig Hansson. I samma protokoll finner vi en Lars Hansson, f 1777, d 1810 och i dop- och begr. bokens anteckningar om en arbetsskarl Matts Hansson som begravdes 10/6 1818, 48 år gammal, samt att en Hans Hansson den 5/8 1795 var vittne då bonden på Nargö, Lars Jöranssons och Greta Johansdotter Luthers son Christian döptes — den lille Christian som dog redan 1799.

Här stöter vi på ett fall där de olika källorna ger motsägande uppgifter, eftersom Lars Jürgenssohn i folkräkningsprotokollet uppges vara gift med Gretha, f 1764, dotter till Matts Bergs änka Anna Stephansdotter, född Åman.

Det ser ut som om Lars Hansson, som år 1810 drunknade, var den ende med det efternamnet som var bosatt på Nargö. Tydligt dog Kristoffers och Valborg Markusdotters gren av den Lutherska släkten ut på ön, eller levde vidare under efternamnet Hansson i Reval eller på annat håll, varför samtliga nu levande nargöbor med familjenamnet Luther kan anses vara ättlingar till Martin Luther född 1715 och begravd 9/6 1796.

NUCKÖ-dagarna

den 30 och 31 juli 1988 i Estland

Ervin-Johan Sedman (delvis skyddad) minnestalar vid det raserade frihetsmonumentet på Nuckö kyrkogård.

Foto: Alexander Zeisig

Efter många besvärigheter med hopp och förtvivlan samt ovisshet in i det sista hade vi, tretton resenärer från Sverige, de flesta förutvarande estlandssvenskar, möjlighet att besöka Nuckö och därmed också bevista Nuckö-dagarna i Birkas, Estland. Ovissheten var dock stor om vi verkligen skulle få besöka Birkas.

Avresa från Värtahamnen den 28 juli 1988 kl 18.00 med Silja Lines fartyg till Helsingfors med ankomsttid den 29 juli kl 09.00. Debarkering och därefter embarkering M/S Georg Ots som avgick mot Reval (Tallinn) samma dag kl 10.30. Framme i Reval kl 15.30 där vi debarkerade fartyget. Först när vi, dyblöta efter ett skyfall, hade kommit till Viru hotell och jag med bistånd av Intourists guide, Maret Luts, lyckats få fram ett telefonsamtal till Birkas och tala med den ledande arrangören för Nuckö-dagarna, Ervin-Johan Sedman, fick jag bekräftat att vi fick komma till Nuckö och att bussen skulle hämta oss vid Viru hotell lördag morgon den 30 juli för vidare färd till Birkas. Att vi alla var glada och lyckliga efter detta besked är lätt att förstå. Vi skulle äntligen, för några efter mer än 45 år, få återse våra hembygder.

Bussresan till Birkas gick bra på i stort sett nyasfalterade vägar ända fram. Väl framkomna till Birkas möttes vi av funktionärerna i den nybildade föreningen i Estland — Samfundet för Estlandssvensk Kultur — med dess ord-

förande Ain Sarv, vice ordförande Mairo Limbak och revisor Ervin-Johan Sedman i spetsen. Festligheterna och utställningarna var i Nuckö skola (Noarootsi kool), Birkas. Den är nyuppförd och togs i bruk i september 1987. Den nyuppförda skolan ligger på Birkas gamla folkskolas plats. Vid framkomsten dit fick vi så småningom reda på programmet för de två Nuckö-dagarna.

På lördagen ingick i programmet bl a besök på gravgårdarna i Nuckö, Roslep och Sutlep, anmälan till och deltagande i landsvägslöpp, invigning av utställningen för konst, arkitektur, historia, etnografi, foto, handarbeten, elevarbeten m m, bespisning för deltagarna och gästerna, invigning av festligheterna, tal, anföranden, musik, sång, dansuppvisning m m, fototävlingens resultat och prisutdelning, allsång, allmän dans och dessutom brasa för festligheterna, allt för att höja stämningen.

Söndagsprogrammet upptog en gudstjänst i Nuckö kyrka, på svenska, estniska och finska, tävlingar i folksport och prisutdelningar och till sist Nuckö-dagarnas festliga avslutning.

Efter att ha fått reda på programmet för dagen åkte vi i bilar till de olika gravgårdarna i Nuckö, Roslep och Sutlep. Det regnade ordentligt vid dessa besök, men intrycket blev att gravarna i allmänhet var ordentligt iståndsatta och gravgårdarna iordninggjorda, allt detta med frivillig arbetskraft under våren. Också Nuckö kyrka var restaurerad och

iståndsatt, till största delen med frivillig arbetskraft.

Efter åtekomsten till Birkas vankades så småningom lunch. Gästerna intog måltid i skolans matsal; den bestod av köttsoffa med klimp, korngrynsgröt och osepärerad mjölk därtill och tjocksoffa på rågbröd, smaksatt med äpplemos och toppad med vispgrädde, en riktig festmåltid. På en plan utanför skolbyggnaden serverades övriga festdeltagare köttsoffa med klimp.

Vid 15.00-tiden blev det dags att inviga festligheterna. Frågan var om invigningen skulle ske i skolans samlings-sal eller på ången utanför skolbyggnaden. Tursamt nog var vädrets makter nådiga, det blev t o m solsken, varför invigningen kunde ske på ången; om vi varit tvungna att samlas inne hade nog samlings-salen "sprängts" p g a den stora anhopningen av deltagare, ca 2 000 personer. Återigen visade det sig vilket enormt intresse det fanns för dessa Nuckö-dagar.

Massmedia fanns också på plats. TV-, radio- och tidningsreportrar från både Estland, Finland, Sverige och Sovjetunionen.

Många har helt säkert sett de TV-program som gått i svensk TV och hört svenskt radioprogram om Nuckö-dagarna. Estland och dess gamla svenskbygder har hamnat i blickpunkten efter så många års tystnad och glömska.

Invigningstalare var Birkas bysovjets ordförande Ülo Kalm, och hälsningsanförandet hölls av Hapsals rajons ordförande Lea Tuusov. Representanter för Svenska Odlingens Vänner (SOV) var Hilda Alun-Elenbo och undertecknad, som höll ett anförande på svenska och estniska till Samfundet för Estlandssvensk Kultur och alla de andra närvarande. I anförandet jämfördes bl a Samfundets bildande den 27 februari 1988 och Svenska Odlingens Vänner bildande den 6 februari 1909 och problemen som fanns i samband med dessa.

Programmet varvades med anföranden, musikunderhållning, sång och dans. Möjligheter fanns också att se

En reducerad "13-grupp" utanför Viru Hotell.

Foto: Einar Lindström

Lunch i elevmatsalen i Nuckö skola.

Foto: Alexander Zeisig

Alexander Zeisig hälsningstalar.

Foto: Hilda Elenbo

En lokal dansgrupp i Nuckö-dräkt framför estlandssvenska danslekar.

Foto: Hilda Elenbo

den förnämliga utställningen av gamla bruksföremål, folkdräkter, fotografier från äldre tider, konst m m, eftersom utställningen var öppen båda dagarna. Många återblickar på Estlands gamla svenskbygder fanns därför möjligheter till både genom utställningen, anförandena, sångerna och danserna. Kyrkoherde Sven Arne Flodell med maka sjöng svenska folkvisor och höll tal, och en personlig hälsning från Mirjam Danell, maka till tidigare kyrkoherden i Nuckö socken, Sven Danell, mottogs med stormande applåder. Efter att det sedan blivit fyr på brasan fortsatte festligheterna med dans och allsång. Tyvärr hade vi inte möjlighet att övernatta i Birkas utan vi var tvungna att återvända sent på kvällen till Reval och Viru hotell igen.

Vilken enorm upplevelse på denna första Nuckö-dag med alla dessa bekanta, släkt, vänner och obekanta i Estlands svenskbygder! Hälsningar framfördes och utväxlades och det verkade nästan som om alla kände alla. Vilken entusiasm, framtidstro, vänlighet och tillmötesgående från festdeltagarna, något som man över huvud taget inte kunnat drömma om, ännu mindre trott sig få uppleva.

På söndagen skulle vi tillbaka till Nuckö kyrka igen. Bussresa. Frågan var, skulle vi hinna i tid till kyrkan? Då vi hade en del av prästerskapet med i bussen förstod vi dock att vi skulle hinna fram till gudstjänstens början. Vid framkomsten var det omöjligt att parkera bussen i närheten av kyrkan p g a alla bilar och bussar som stod runt kyrkans område. Vägen var packad med besökande, uppskattningsvis över 2 000 personer. Kyrkan var också packad till bristningsgränsen och jag förmodar att så många människor aldrig tidigare fått plats i denna kyrka. Prästerskapet, fem till antalet, lotsades in till gudstjänsten av festarrangörerna. Efter dem kom vi andra i gåsmarsch för att inta våra platser. Det var en fantastisk upplevelse att bevista denna gudstjänst, bl a på svenska, efter så många år. Böner och psalmer sjöngs unisont av envar på sitt eget språk. Slutpsalmen "Vår Gud är oss en väldig borg" hotade att lyfta kyrktaket och det var många ögon som tårades. Barndop förrättades också denna dag i kyrkan. Efter gudstjänsten samlades kyrkobesökarna runt fundamentet till det raserade frihetsmonumentet på Nuckö kyrkogård. Ervin-Johan Sedman höll ett anförande, där han bl a läste upp namnen på de stupade under första världs-

Informationsträff för Nuckö- och Rickull-bor med bland annat uppgifter om resor till Estlands svenskbygder sommaren 1989

Tid: Lördagen den 18 februari 1989 kl 13.00—16.00.

Plats: Åsö-gymnasiets aula, Blekingsgatan 55, 116 56 STOCKHOLM.

Resväg: Tunnelbana 17, 18 och 19. Hållplats "SKANSTULL" (uppgång Allhelgonagatan). Bussförbindelser finns också till Skanstull.

Förtäring: Vi börjar träffen med kaffe (te) och dopp i elevmatsalen.

Kostnad: 60 (sextio) kronor per person.
Föranmälan är nödvändig och senast den 13 februari 1989 skall den vara insänd till undertecknad. Föranmälan kan inskickas per brev eller i samband med inbetalning av kostnaden till postgironummer: 436 92 98-7, Alexander Zeisig.
Angiv på talongen eller i brevet namn och telefonnummer med riktnummer.

Program: Information om sommarresorna till Estland och dess före detta svenskbygder samt kostnaden för sådana resor.
Diabildvisning av Nuckö-dagarna i Birkas, Estland.

Alla är naturligtvis hjärtligt välkomna i mån av plats i aulan.

Således VÄL MÖTT till TRÄFFEN!

Alexander Zeisig
Kubikensborgsvägen 12
122 41 ENSKEDE

Hjalmar Stenberg
Flemingsvägen 8
146 00 TULLINGE

kriget, frihetskriget och andra världskriget. Han sade också i detta anförande att frihetsmonumentet skulle återuppföras. Samlingen vid fundamentet avslutades med Estlands gamla nationalhymn "Mu isamaa mu önn ja rõm".

Därefter återresa till Birkas där festligheterna fortsatte programenligt med tävlingar och prisutdelningar. Där utdelades också diplom från Samfundet med tack för hjälp och samarbete. Också SOV förärades ett sådant diplom.

Festligheterna avslutades vid 16.00-tiden söndagen den 31 juli, och återresan till Reval tog vid strax därefter. Många, många hälsningar avsändes, många ögon tårades och kramar utväxlades med hopp om ett snart återseende igen, kanske redan nästa år. Efter återkomsten till Reval blev det en snabb visit på Viru hotell. För åtta i den ursprungliga gruppen startade återresan, först med Georg Ots till Helsingfors och sedan vidare till Stockholm. För deras del var den underbara och lyckade drömresan slut.

För oss fem som blev kvar i Reval återstod ytterligare några dagar att vistas i Estland, tills vi den 5 augusti kl 19.30 med Georg Ots avreste från Reval mot Helsingfors igen. Därefter övernattnings i Helsingfors och tidigt den 6

augusti buss till Åbo och därefter Silja Line till Stockholm med ankomst Värstahamnen kl 20.15. Därefter hemresa till respektive bostadsorter för fyra av oss och senare hemresa till Kanada för den femte i gruppen.

Här ovan har redogjorts för det officiella programmet. De flesta tog tiden i akt och reste till sina respektive hembygder, hälsade på hos släkt och bekanta och besåg nuvarande bebyggelse och fick redogörelser för levnadsvillkoren i våra gamla hembygder. Då det fanns möjligheter att lagenligt besöka de olika orterna, utnyttjades tiden effektivt för att besöka så många som möjligt medan vi var i Estland. Intervjuer med massmedia förekom också som många har sett och läst. Det var en stor upplevelse att äntligen få röra sig fritt under de två Nuckö-dagarna. Vi som var kvar några dagar till kunde naturligtvis fortsätta besöken, även om det verkade som om det blev en viss begränsning av besöksfriheten.

Jag hade turen att under lördagen som hastigast få göra ett besök på platsen för mitt barndomshem, Ramsholm i Enby. På söndagen efter gudstjänsten åkte vi med en buss, fullsatt med universitetsstudenter från Dorpat (Tartu) och i sällskap med Sveriges TV- och radioreportrar till Ramsholm för inspelning av TV- och radioprogram, varför

Befrielsens Herre i Nuckö kyrka

Personligen tror jag att jag aldrig under min över 25-åriga prästtid fått en liknande upplevelse vid en gudstjänst — inkluderande erfarenheterna från Latinamerika och Afrika. Den andäktiga tystnaden och stillheten, den kompakta människomassan och gudstjänstens andekraft blev ett tydligt tecken på att det endast fanns en Herre. Andra herrar spred skräck, våld och ofrihet. Befrielsens Herre talade till oss på olika språk och vi kände en intensiv gemenskap och samhörighet. Vi blev vittnen till att en ny tid höll på att bryta in som gav människorna ett förnyat hopp. Många kände ändå tveksamhet. Man vågade inte riktigt tro på det som skedde. Men man ville vara med!

Kyrkan där jag firade gudstjänsten heter S:ta Katarina och ligger i Nuckö, hundra kilometer från Tallinn. Här hade man på 30-talet genom historia och tradition varit flerspråkig; estniska, tyska och svenska. Dess kyrkoherde hade varit svensk, Sven Danell, sedermera biskop i Skara. När han 1937 tvingades lämna landet hade han sju års erfarenhet som präst i Estland.

Lofva Herren!

S:ta Katarina kyrka lyste vitmålad denna söndagsmorgon. Inne luktade det fortfarande färsk färg. Ovanför predikstolen stod det "Lofva Herren". Kyrkans inventarier fanns bevarade, t o m en stor tavla med bibelverser på svenska som hängde på norra korväggen. Kyrkan hade under våren blivit renoverad tack vare tillstånd och pengar från staten. Martyriets tid var förbi — nu återstod en kontroll från statens sida.

S:ta Katarina kyrka var omgiven av en kyrkogård med stenar och kors med

Nuckö kyrka.

svenska namn och inskriptioner. Den gamla prästgården, där Sven och Mirjam Danell upplevde sina första år som nygifta, stod förfallen och övergiven. Röda armén hade använt den under kriget och sedan hade den övertagits av bysovjeten.

Från predikstolen med den svenska inskriptionen såg jag på en församling som visste vad martyrium ville säga. Deras klockare, kyrkvårdar och kyrkoråd hade deporterats eller dödats. Somliga brändes levande, andra fann man i massgravar. Sven Danell berättar i sin bok *Guldstrand* om det starka lekmannaengagemanget som hade sin upprinnelse i den sk "rootsi usk", den svenska tron. Han skriver att när kyrkoherdetjänsten skulle återbesättas hade en kyrkovänlig lärare yttrat: "För predikan och gudstjänst behöver vi ingen präst. Det klarar vi själva. Men någon måste sköta expeditionen".

jag inte hade möjlighet att hinna tillbaka till Nuckö-dagarnas avslutning. Jag kunde dock ansluta mig till Revalresenärerna på eftermiddagen.

Dagarna som jag var kvar i Estland upptogs av förhandlingar, bl a i Hapsal, och av möten och diskussioner med reportrar och Samfundets funktionärer. Resultatet av förhandlingarna gav bl a anledning till att vi skickade ut intresseanmälningsblanketten med *Kustbon* nr 3/88 om resor till Estlands svenskbygder sommaren 1989.

Det är bara att hoppas att våra resmålsönskingar kan komma att uppfyl-

las och att vi får vetskap om att så är fallet, innan vi avreser från våra boorter i Sverige med destination bl a Estlands svenskbygder.

Jag vill önska alla våra resenärer från Sverige lycka till med Estlands-resorna och hoppas att deras besök i Estlands svenskbygder skall ge dem så många intressanta och trevliga upplevelser och minnen som möjligt. Samtidigt hoppas jag också att det blir bättre möjligheter för de i Estland boende att få besöka Sverige.

Alexander Zeisig

Vad blev kvar?

Danells skildring slutar i ett frågetecken: "Vad kommer att bli kvar?" Gunnar Schantz som på 20-talet tjänstgjorde på Runö använder om sin ö ett tragiskt bibelcitat: "Och dess plats vet inte mer därav!"

Nära femtio år efter Danell stod jag i hans predikstol. Jag skall försöka ge ett svar på hans fråga. Den viktigaste händelsen är att man fått tillstånd att bilda Samfundet för estlandssvensk kultur. Omkring 500 medlemmar fanns registrerade. Tillsammans med Harriet och Harry Wahlsberg var min fru och jag inbjudna till den första regionsdagen som alltså hölls i Nuckö. Det var ingen tillfällighet. Nuckö var tillsammans med Runö, Rickull, Rågö, Röicks, Ormsö, Odensholm, Nargö och Nevede estlandssvenska bosättningsorterna. I dag omfattar Nuckö kommun det som kallas Birkas (Pürksi) bysovjet. Samfundets tidning hade fått namn efter de estlandssvenska orternas begynnelsebokstav och kallades Ronor.

Estländare liksom den övriga världen har blivit lika överraskade i fråga om behandlingen av minoriteterna i Sovjetunionen på sistone. Estlandssvenskarna kallar det en "märklig händelse" i Estlands historia när de den 27 februari detta år fick sitt samfund godkänt av myndigheterna. Perestrojka och glasnost — två begrepp som införlivats i vårt ordförråd — hade nått Estland, vilket också visat sig i friheten att använda den estniska flaggan (blå-svartvit) fr o m den 25 juni.

Modersmålets sång

När vi kom till festligheterna i Nuckö möttes vi av Estlands färger överallt — på flaggan, standar, pannband och rockuppslag. På de senare hade den vita färgen utbytt mot gult för att påminna om vänskapen med Sverige. Man glömmer inte den hjälp estländerna fick under kriget.

Vi möttes av en färgstark folkskara som välkomnade oss med vänskap och värme. Vi kände genast samhörighet. Tiden verkade ha stått stilla i nära femtio år. Förhållandena vittnade om det. Nu fick vi se pånyttfödelse i människornas entusiasm och intresse att väcka till liv något som varit levande för femtio år sedan.

Vi fick vara med om en folkfest med sång, musik, dans och eldar. En estlandssvenska, Maria Murman, sjöng visor och skillingtryck från sin barndom, ungdomar sjöng kampsånger om ett Estland fritt från invandrare (ryssar). När festligheterna var slut önskade den dynamiske ordföranden i Samfundet Ain Sarv att vi skulle sjunga Modersmålets sång. Han ledde själv sången med klar och säker röst.

Ny tid — nytt hopp

Mot bakgrunden av den historia som skrivits av Sovjetunionen under de senaste 40—50 åren och som handlar om förtryck, våld och tvångsmetoder, kom jag att uppleva detta besök som en fullständig överraskning. Ingen kontroll, ingen milis (åtminstone inte synligen), öppenhet, nytt hopp för kyrkan, politisk medvetenhet och stolthet inför de färger som var folkets.

Det som mest frapperar en besökare från Finland som haft en sådan enorm utveckling i efterkrigstiden, är intrycket av avsaknad av all infrastruktur på de västliga orter vi besökte. Man köpte t ex bensin direkt ur en transportbil "Jag kom att tänka på förhållandena i norra Argentina och Paraguay på 60-talet.) Vi kunde inte bo i Nuckö eftersom det inte fanns några hotell eller härbärgen. Genom att dessa trakter betraktas som militärt område har samhällena inte utvecklats i takt med de sk tillåtna zonerna. Besök eller turism har varit förbjudna. Vägarna var däremot väl underhållna. De många vaktornen vid vägarna stod tomma — till allas förvåning och glädje.

Glasnost för kyrkan

Vi fick också tillfälle att besöka kyrkoherdens hem utan tillstånd. Kyrkoherdepartet glädde sig över att vi var de

Gudstjänst i Nuckö kyrka.

Foto: K Liiva

Pastor Flodell med några av besökarna på Nuckö-dagarna.

Foto: K Liiva

första utländska gäster de fått ta emot i sitt hem. De hade byggt upp ett vackert hem, omgivet av en stor trädgård med bärbuskar och grönsaksodlingar. Församlingen som omfattar både S:t Katarina kyrka i Nuckö och S:t Nikolaus kyrka i Taebla hade byggt denna bostad åt sin präst eftersom den tidigare hade tagits av Röda armén. På övre våningen hade man inrett en församlingssal där man hade verksamhet. På expeditionen visade kyrkoherden upp församlingsböcker från Danells tid. De var noggrant förda. Efter 1937 hade endast sporadiska anteckningar införts. I dag var medlemsförteckningen hemlig. Men kyrkoherden avslöjade att Nuckö hade 48 registrerade medlemmar och Taebla 500.

Den lutherska kyrkan har enligt uppgift 100 pastorer, 142 församlingar och omkring 200 000 medlemmar. Kyrkor får i dag återinvigas. Den för svenskarna kända ön Runö fick sin kyrka återinvigd i februari månad. Förhandlingar pågick om att kyrkan skulle återfå sina nattvardskarlar från Stockholm. Vid kyrkoinvigningar hände det att representanter från staten infann sig, vilket inte hänt tidigare.

Olika gynnsamma omständigheter har åstadkommit större öppning för religionen i Estland. Man pekar på olympiaden för åtta år sedan, sovjetsamhällets politiska glasnost och vilja till dialog samt tusenårsminnet av den ortodoxa kyrkan. Man har fått förrätta gudstjänster på sjukhus. Vissa sjukhus

kommer att få diakonitjänster. Andlig musik får utföras på sjukhus. Skolklasser får besöka kyrkor. I Sovjetunionens skolor kunde man emellertid under våren 1988 inte avlägga prov i historiekurserna. En fullständig historisk revidering har inletts som med säkerhet kommer att ge anledning till en ny historiesyn.

Estländska modellen

I församlingen mötte jag också en ung medlem som till synes var väl anpassad till Sovjetsamhället. På frågan om hans identitet i Estland svarade han att han var medborgare i Sovjetunionen. Var han då inte estländare? Han skulle kunna kalla sig så, men ansåg det realistiskt. Han hade tröttnat på alla fiendeligheter och fann sig därför i systemet i det stora landet. Folkfrontens kamp var beundransvärd. Han skulle bli glad om dess ideal en dag fick genomslagskraft: självständighet inom den kommunistiska staten. Perestrojka och glasnost var en viktig väg för hela riket.

Folkfronten i Estland är en folklig rörelse vars idé är ett självständigt Estland inom ramen för det kommunistiska samhället. Det är ingen militant rörelse. Man ordnar folkliga samlingar. Den största växte fram före Gorbatsjovs Moskvakonferens i juni månad, då omkring 150 000 deltagare ville visa vägen inför framtiden. Det var ett imponerande möte i ett land som har omkring 1,6 milj invånare. Av befolkningen var i dag 900 000 estländare, resten invandrare, d v s ryssar från olika rådsrepubliker. Det första målet hade folkfronten redan nått: att få bruka sin estländska flagga.

Folkfronten och dess sympatisörer har synbarligen försökt att skapa en estländsk modell som med tålmod och målmedvetenhet arbetar på att förverkliga sina mål — till skillnad från militanta grupper som t ex i Armenien. Ett stort bekymmer är invandringen. Omkring två tusen ryssar bosätter sig varje månad i Estland. Man underlättar deras bosättning. Stora hyreskaserner har byggts upp. Hur invandrarfrågan skall behandlas i framtiden blir ett synnerligen svårt problem att lösa.

Överraskande gensvar

Från predikstolen i S:ta Katarina kyrka i Nuckö kunde jag se hoppet spira i mängder av ansikten. För de flesta var detta första besöket i en kyrka. All informationsverksamhet i kyrkliga ärenden har varit förbjuden.

Vid detta tillfälle hade Samfundets

Estlandssvenskarna

Anförande av v ordföranden i Samfundet för Estlandssvensk Kultur Maido-Mati Limbak
vid de Estländska Nationernas Forum den 24 september 1988

Jag skall nu till att börja med för er, ärade representanter för de i Estland bosatta nationerna, fylla ut det tomrum som under de senaste 44 åren av Estlands historia har låtit begreppet estlandssvenskar försvinna.

Vilka är vi, och vilka var vi? I de folkräkningar som ägde rum efter kriget hör vi vid sidan av ester, ryssar, ukrainare och andra nämnda nationaliteter till "övriga" som står i sista kolumnen. Fram till sommaren 1940 var vi emellertid efter esterna och ryssarna den till storleken tredje folkgruppen här i landet.

Svenskarnas invandring började på 1200-talet och på 1500-talet nådde deras bosättning sin största omfattning, kuststräckan från trakten av Hapsal till Wierland (Virumaa), västra och södra delen av Ösel, norra Dagö, Runö, Ormsö, Nuckö, Odensholm, Rågöarna, Nargö, Aegna och Wrangelsholm. Här levde vi som fria bönder. För att bevara denna ställning förde vi under sekler en seg kamp med godsägarna. Det mest tragiska under denna kamp var 1 200 dagöbors deportation under Katarina II, då de till fots måste vandra över Pihkva, Novgorod och Moskva ner till Svarta havs-området, dit mindre än hälften nådde fram.

Under århundradenas lopp minskade estlandssvenskarnas bosättningsområde. En del svenskar uppgick i den estniska majoritetsbefolkningen, varvid de i den lokala folkulturen bidrog med iögonfallande svenska drag samt berikade det estniska språket med mer än 250 ord, varav hälften med anknytning till sjöfart och fiske. Även i den estniska kulturhistorien har estlandssvenskarna satt spår. Härvid vill jag nämna några namn: Bengt Gottfrid Forselius, Ferdinand Johan Wiedemann, Roman Nyman och Lennart Meri. För ryssarna

budkavle fått ett överraskande gensvar. Det lilla templet som i normala fall rymde ett par hundra människor hyste nu det dubbla och utanför kyrkan fanns lika många. Stilla, tyst stod man och väntade.

Gudstjänsten och dess liturgi och predikan förrättades på tre språk, estniska, finska och svenska. Söndagens texter handlade om Förvaltare och

kunde det vara av intresse att höra att Alexander Pusjkins morfarsmor, Abraham Hannibals hustru, också var svenska från våra trakter.

1650 grundades skola för den estlandssvenska bondebefolkningen, och vid 1600-talets slut var den estlandssvenska folkgruppen i sin helhet ett läskunnigt folk — en nivå som Ryska Tsarrikets stora nationer nådde först i början på 1900-talet. Därför är såväl för oss som för esterna särskilt sårande de nyinvandrades ofta uttryckta uppfattning att i Estland före 1940 levde ett kulturlöst och svältande folk. Tvärtom, här har under århundraden kulturen legat på en nivå delvis högre än den genomsnittliga i Europa, en kultur som förutom av esterna även uppbars av estlandssvenskarna.

Före andra världskriget bodde i Estland inemot 10 000 estlandssvenskar som i sammanhållna bygder levde inom fastlandets nordvästra område (Nuckö, Sutlep, Rickul, Neve, Vippal och Korkis), på öarna Runö, Ormsö, Odensholm, Rågöarna och Nargö och som utgjorde ett visst inslag i Revals och Hapsals befolkning. I republiken Estland hade estlandssvenskarna liksom de andra minoritetsfolken egna representanter på högsta kulturella och politiska nivå: folksekreterare vid kulturministeriet, ledamot av parlamentet och tidvis regeringsmedlem. Man hade fullständig kulturautonomi och grundlagsfäst rätt till kulturell självförvaltning som av ekonomiska skäl dock inte kunde förverkligas. Trots detta medförde mellankrigstiden för estlandssvenskarna en strålände ekonomisk och kulturell utveckling. Särskilt blomstrade sjöfarten, framför allt utrikeshandeln med de andra nordiska länderna. Till fiske- och handelsflottan hörde över ettusen fartyg av vilka sextio var handelsfartyg i fjärtrafik på mer än 20 brregton. I de

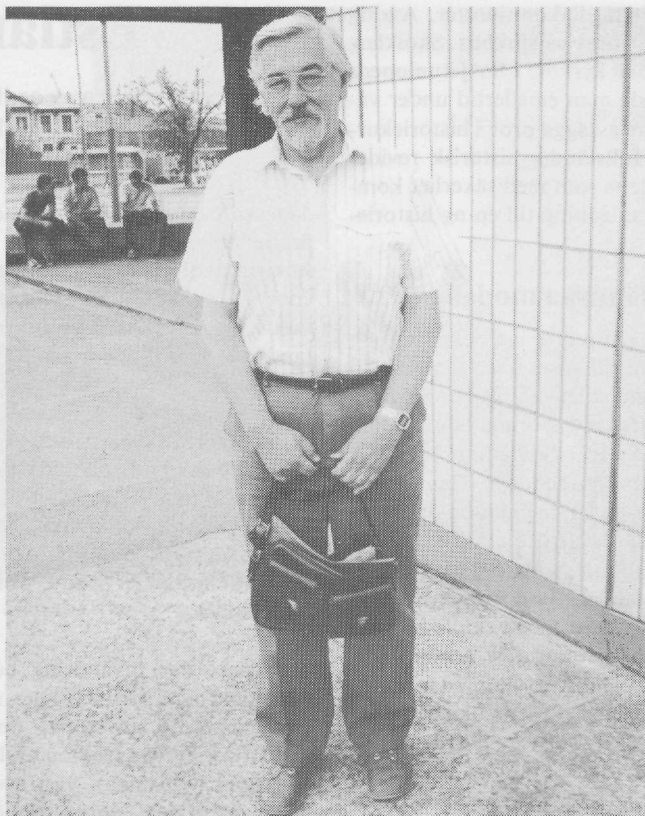
omöjligheten att tjäna två herrar. Detta ögonblick i kyrkan i Nuckö blev höjdpunkten på festligheterna och ett tecken på religionens livskraft. Sällan har reformationspsalmen "Vår Gud är oss en väldig borg" sjungits med sådan entusiasm.

Sven Arne Flodell
Hufvudstadsbladet 19/8 1988

estlandssvenska kommunerna fanns drygt tjugotalet svenskspråkiga grundskolor, på Nuckö fanns en svensk folkhög- och lantmannaskola i Birkas och i Hapsal ett svenskt gymnasium. Dessutom verkade kooperativa handels- och fiskeriföreningar samt idrotts-, brandkårs- och andra sammanslutningar, ett flertal bibliotek fanns, tidningen Kustbon gavs ut och Estlands radio hade speciella sändningar för estlandssvenskarna.

I det Stora Fosterländska Kriget kämpade över 300 i Röda armén mobiliserade estlandssvenskar i Estländska skyttekåren eller arbetade bakom stridslinjen. Men när de efter krigsslutet kom tillbaka stod deras hem övergivna. 1943—44 hade huvuddelen av estlandssvenskarna lämnat sitt hemland. Detta hade dock inte skett frivilligt. Ett hem som byggts upp under närmare tusen år lämnar ett folk inte utan vidare, det måste finnas starka skäl.

Estlandssvenskarnas tragedi började med Molotov—Ribbentrop-pakten som startade våldets kedjereaktion. Den pakt med Sovjetunionen, som påtvängdes Estland, drabbade först av alla estlandssvenskarna: Rågöarna, Odensholm och Nargö blev sovjetiska militärbaser och hundratals familjer drevs ut från sina urgamla hem. Ett år senare infördes ett, än i dag gällande, mot den egna befolkningen riktat stalinistiskt gränsbevakningssystem som berövade kustbefolkningen dess främsta näringsfång — det fria fisket. Tusentals båtar sågades itu — ett barbari som kustbon jämför med mord på människor. Sedan följde arrestering och deportation av en stor del av de intellektuella, särskilt av dem som hade ledande befattningar och av lärarkåren, samt massmord i Nuckö och på Runö. Sedan kom nazisterna med terror och totalmobilisering. Ett litet folk som under de stormar, vilka under århundraden drabbat Estlands folk, hade förmått bevara sin identitet, hotades nu av fullständig förintelse. Liksom många gånger tidigare sökte man sin hjälp från havet. I skogarna byggdes hundratals båtar, i nattens mörker körde man dem ner till stranden och flydde så ut på havet, på vars andra strand Sverige fanns. Av stamfränderna där borta hade man fått hjälp i nödens stund. Unga män som drabbats av den tyska mobiliseringsordern var de första som lämnade landet, ensamma eller tillsammans med sina familjer. Alla båtar kom inte fram. Östersjön slök några, några uppbringades av tyska vaktbåtar. Omkring tretusen människor nådde likväl andra stran-

Maido-Mati (Mats) Limbak.

Foto: Hans Selin

den. Därutöver transporterades mer än fyratusen personer — åldringar, kvinnor, barn — halvt hemligt över havet med hjälp av Svenska Röda Korset och andra hjälporganisationer.

44 år har våra familjer, släktingar och vänner varit skilda från varandra. Försvinnande få finns kvar i Estland. Men alla estlandssvenskars rötter, både deras på andra sidan Östersjön och våra här i Estland, är och förblir i Estlands jord. Här har vi fötts, här vilar våra fäder, här är våra gamla helgedomar och kyrkor. Vi har här i landet aldrig varit "övriga" utan ursprungliga. Samfundet för Estlandssvensk Kultur vänder sig genom Nationernas Forum och Folkkongressen till Sovjetrepubliken Estlands regering med förslag, i vars realisering vi skulle se möjligheten att i någon mån gottgöra den orättvisa som drabbat estlandssvenskarna.

1. För estlandssvenskarna och deras efterkommande bereda obehindrat tillträde till de gamla hemorterna, bland dem Odensholm, Stora och Lilla Rågö samt Nargö. Ge i Sverige bosatta estlandssvenskar och deras efterkommande tillstånd att inom dessa områden bedriva näringsverksamhet och där tillbringa sin sommaresemest, öppna Rus (Rohuküla) hamn och tullstation för direktförbindelse, i samma syfte bygga en hamn och tullstation på Runö, möjliggöra valutafria ömsesidiga besök mel-

lan medlemmar av den 1909 i Estland grundade och nu i Sverige verksamma estlandssvenska kulturföreningen Svenska Odlingens Vänner och medlemmar av Samfundet för Estlandssvensk Kultur. Upprätta direkt postförbindelse mellan Sovjetrepubliken Estland och Konungariket Sverige.

2. På statligt initiativ iordningsställa de estlandssvenska begravningsplatserna på Runö och Ormsö, i Roslep, på Nuckö och Odensholm, i Vilivall samt på Rågöarna och Nargö, återinviga Revals svensk-finska S:t Mikaelkyrka och upplåta kyrkan tillhöriga utrymmen därintill att nyttjas av Samfundet för Estlandssvensk Kultur och Finska Kultursamfundet som är under bildande. Återinföra de estlandssvenska ortnamnen på Ormsö, Birkas och Padis bysovjeters områden.

3. På statligt initiativ starta undervisning i svenska språket för barn med estlandssvensk härstamning i Hapsals, Ormsö och Nuckö skolor (om elever finns även i Kors /Risti/ och Neve /Növa/) samt i en skola i Reval, varvid Samfundet för Estlandssvensk Kultur åtar sig uppgiften att förbereda lärare.

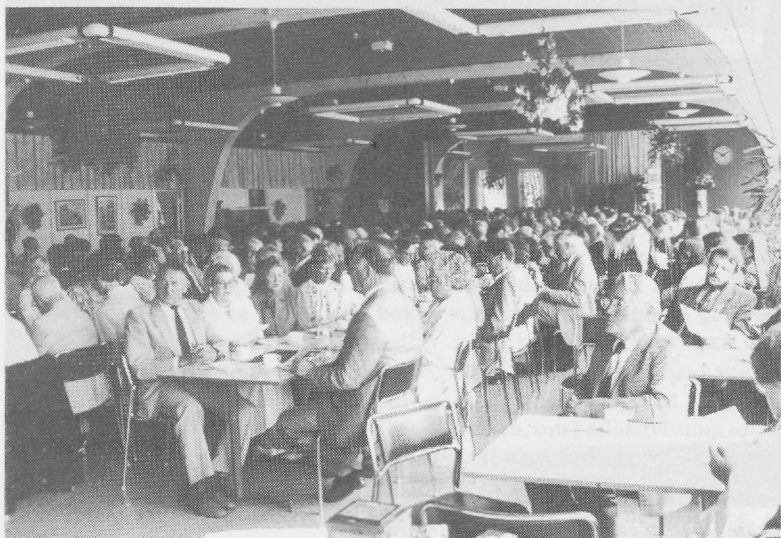
(Övers från estniskan med smärre utslutningar i det inledande historiska partiet och några justeringar i fråga om minoriteternas representation under mellankrigstiden. Edvin Lagman)

Nils Lagman

Bilder från hembygdsgdagen

den 27 augusti 1988

Hembygdsgdagen var livligt besökt. — En del av lyssnande och sjungande publik.

Edvin Lagman talar.

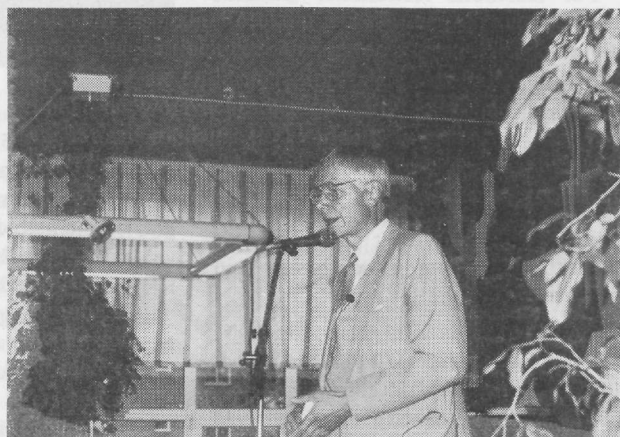
Anneli Jonasson från SOV:s expedition säljer böcker.

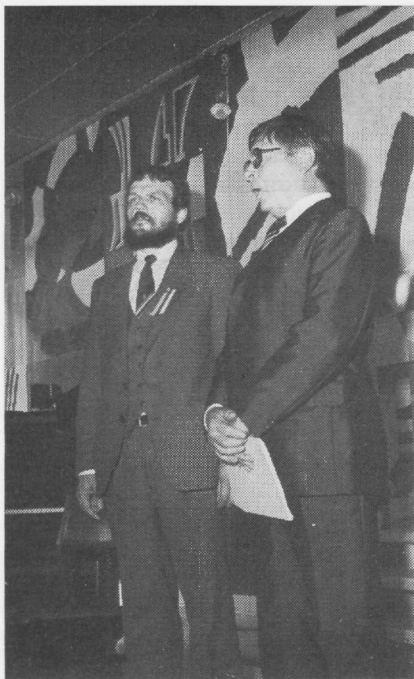
Ain Sarv, ordförande i den i Estland nybildade föreningen Samfundet för Estlandssvensk Kultur hälsningstalar, efter det han just till vår hembygdsgdag anlänt från Estland.

Folklig sångdialog på ormsöminnen — "E Gättors huse" — framföres av Elfride Hedenström-Targama och Johan Landman.

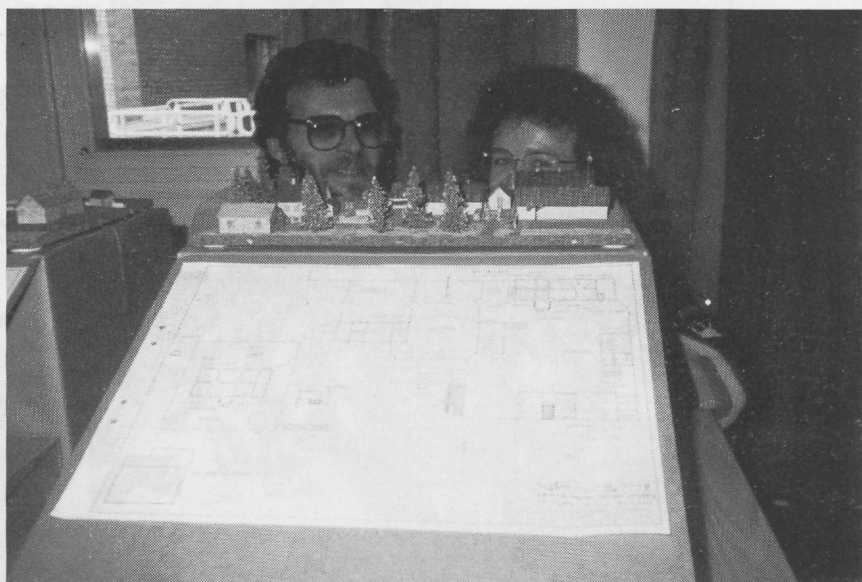

SOV:s "utsände", Alexander Zeisig ger en historik från Nucködagarna i Estland.

Två ordförande, Ain Sarv, Samfundet för Estlandssvensk Kultur, Estland, och Thomas Lorentz, Svenska Odlingens Vänner, Sverige, på podiet under avslutningsången Modersmålets sång.

Rickul Bakvelde — lyckad utställning

Unga besökare granskar gårdsmodeller och -ritningar.

Foto: Edvin Lagman

Till estlandssvenskar och andra intresserade

Nu är det dags att prenumerera på tidningen Kustbon igen och vara eller bli medlem i Svenska Odlingens Vänner (SOV).

Prenumerationsavgiften för Kustbon är 140 kronor och medlemsavgiften för SOV 40 kronor, dvs totalt 180 kronor för år 1989.

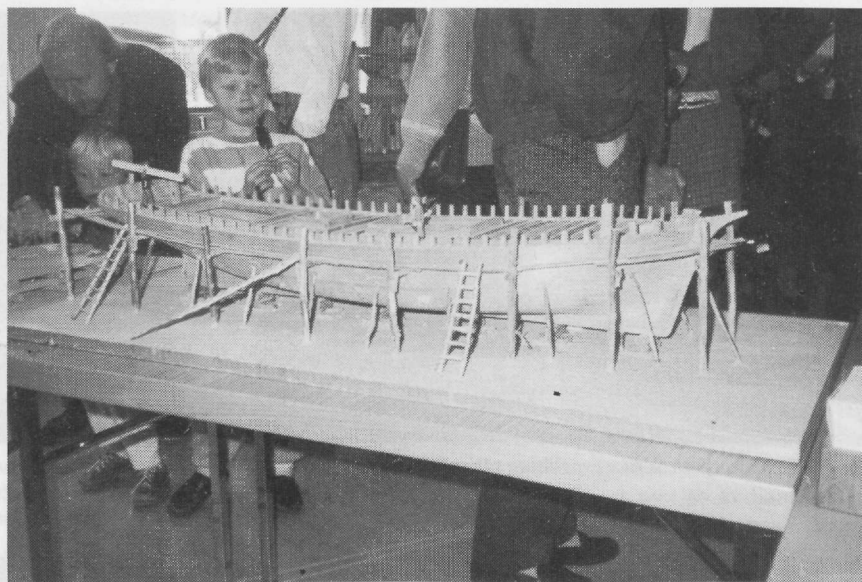
För Kustbons lösnummer gällande 1988 års upplaga är priset 30 kronor per nummer.

Stöd SOV genom att bli medlem i föreningen och prenumerera på Kustbon till en kostnad mindre än 50 öre om dagen.

Vi räknar med att det blir informationer om bla resor till Estlands svenskbygder m m i samband med dessa resor.

Beställningarna kan göras hos SOV, Vikingagatan 25, 1/2 trappa ned, 113 42 STOCKHOLM eller per telefon 08-32 48 78, måndag—torsdag kl 09.00—14.00.

Styrelsen för SOV

Modell av skonare under byggnad.

Foto: Edvin Lagman

Lördagen den 15 oktober ägde den tidigare annonserade utställningen av gårds- och båtmodeller, kartor, fotografier, hemslöjdsalster m m från bakveldsbyarna i Rickul kommun rum i Rågsveds Folkets hus.

Bakom arrangemanget stod SONG:s bakveldesgrupp och det var den energiske och skicklige Ingvald Dyrberg från Roslep och hans medarbetare och meddelare som hade stått för utförandet. I detaljtrogen modell visades ett flertal gårdar, härtill professionellt ut-

förda ritningar — Ingvald Dyrberg är ingenjör — här fanns gamla gårdskartor (ståls-kartor), vidare modell av skonare under bygge, av väderkvarn samt mycket annat. Den estlandssvenska spinnrocken var naturligtvis med, liksom andra bruksföremål, bland dem handarbeten i broderiutförande för olika ändamål i hemmet.

Kart- och bildmaterialet var omfattande och instruktivt. På skärmar hade ett stort antal fotografier monterats upp som en förträfflig komplettering av

En sentida försvarare av Päts samhällssystem

För en del ester tycks Pätsepokens samhällsskick vara sakrosankt. Ännu efter nära ett halvsekel är det den uppfattning som Päts lät sitt propagandaverk sprida om sig och sitt verk som gäller för dem. Den förste som vågade sig på att ifrågasätta denna historieuppfattning var William Tomingas som 1961 i en stridsskrift angrep Päts. Tomingas hade nämligen 1934 dömts till fyra års fängelse för att han ifrågasatt Päts lagliga rätt att styra landet genom dekret, utan att tillåta att den av folket med stor majoritet antagna författningen i sin helhet fick börja tillämpas. I stället för att sakligt bemöta Tomingas bok satte man i gång en "kättarprocess" mot honom för att han vågat kritisera Päts. Resultatet blev utslutning ur studentkorporationen och försök att förhindra bokens spridning.

Tomingas är sedan länge död och hans bok utgången på förlaget. De åsik-

ter i boken som kan beläggas i samtida källor går det dock inte att ta död på. I sin recension av min bok **Med demokratin som insats. Politiskt—konstitutionellt maktspel i 1930-talets Estland (1988)** i förra numret av Kustbon är Rein Marandi tydligen oroad över att jag möjligen genom att citera Tomingas skulle kunna ge ny näring åt dennes "falska" historiesyn om Pätstidens samhällsskick. Min framställning bygger på officiellt estniskt tryck, såsom lagar och protokoll i olika lagstiftande församlingar, samt samtida tidningar och tidskrifter av olika slag. Hänvisningarna till Tomingas gäller främst de svåråtkomliga källor han publicerat. När jag i annat sammanhang citerar honom anger jag att uppgifterna är osäkra, om källhänvisning saknas.

Marandis långa recension ger inte något nytt i sak om Pätstidens statsskick utan berör mest detaljfrågor, vilkas be-

mötande föga lämpar sig för denna tidskrift utan bör ske i en factidskrift. Hur man än vrider och vänder på problemen är det ställt utom allt tvivel att Päts kom till makten med hjälp av 1925 och 1930 års "undantagslagar" och att han sedan med stöd av 1933 års författning styrde landet genom dekret alltifrån marskuppen 1933 till 1 januari 1938. Att Päts och Laidoner genom sin statskupp och den förre genom sin författning 1937 försökt att ge sitt land "ett stabilt politiskt balanssystem", som Marandi hävdar, finns det inga belegg för. Verkligheten blev som bekant en annan, vilket tydligt framgår av debatten i nationalförsamlingen om 1937 års författning. De medborgerliga fri- och rättigheterna inskränktes ytterligare, innan författningen trätt i kraft. Att Eenpalu skulle ha stått bakom dessa dekretlagar, som Marandi tycks tro, finns det inga belegg för.

Slutligen: jag har ingalunda påskyndat arbetet med manuskriptets färdigställande för att förekomma Marandi, vilkens utförliga manus om tidsavsnittet blev färdigt något senare än mitt och ännu inte publicerats.

Alvin Isberg

Skärmarna med bilder hemifrån studeras.

Foto: Edvin Lagman

föremålen och en illustration av livet i byarna. En rolig idé och uppskattad produkt var också den lista över terängnamn och hemord m m som sammanställdes för utställningen och distribuerades.

Besökarna strömmade in hela dagen och deras antal uppgick till omkring fyrahundra, en enastående siffra. Man träffades och samtalade framför utställningsföremålen och vid kaffeborden — även förtäring tillhandahölls

alltså. Det var en mycket positiv och angenäm upplevelse att få träffa så många människor från sin egen by och från de närmaste grannbyarna, men naturligtvis också att träffa de många som representerade andra bygder.

Med stor glädje kunde man notera den fina och älskvärda stämning som rådde, och man kände tacksamhet över härstamningen från denna bygd, vars minne så vackert vårdats.

EL

Genmäle

Vad är det egentligen som jag anses ha velat försvara: "Pätstidens statsskick" eller "samhällsskick" ("Päts samhällssystem" i rubriken)? — Dessa två skilda saker (eller bara två termer?) blandas ihop även i bokens sammanfattning (i meningarna: "Det estländska samhällsskicket . . .", citerade i min anmälan).

"Rahva ühtlus", "ühiseluline solidaariteet" m fl dylika uttryck i Päts dekretlagar i april 1938 var främmande för honom men pekar omisskännligen på Eenpalus ideologiska förkunnelse under dessa år. I "Trükiseadus" är även flera föreskrifter (i § § 14, 15 och 16) mer eller mindre ordagrant tagna ur hans "Siseministri sundmäärus nr 19", 18.12.1934 (RT 107 — 1934).

Källäget kunde ha varit bättre, men nog går det att skriva om denna "tysta period" i Estland (1934—1940) utan att behöva så ofta, i genomsnitt på varannan eller var tredje sida, hänvisa till Tomingas bok.

RM

Mathias Pelmas

När monumentet vid Nuckö kyrka byggdes

Tidigt hösten 1934 stod en annons i tidningen "Lääne Elu". Den utkom i Hapsal hos Tamverks Tryckeri.

En kommitté i Paschleps kommun ville bygga ett monument till minne av dem som stupade i Estlands frihetskrig. Anbudsplatsen var prästgården vid Nuckö kyrka. Med kunskap från väg- och brobyggen tänkte jag att annonsen var intressant.

Tog cykeln och åkte från Höbring till prästgården vid Nuckö kyrka. Här mötte jag kommittén och en herre från Paschleps kommun som också var anbudsgivare.

Nu bad ordföranden i kommittén att stiga in i lärstugan. Huset kallades så ty där hölls konfirmandundervisning, "lära", många år. Villkoren för monumentbygget lästes upp, och vi två anbudsgivare lyssnade till följande utbud.

30 000 kronor var priset för bygget fullt färdigt. Platsen skulle bestämmas av ordförande i kommittén. Allt material och alla transporter åtog sig kommunen att stå för. Sedan var det bestämt att monumentet skulle vara invigningsfärdigt till Midsommardagen 1935. Vi två som sökte jobbet fick en timme på oss att lämna skriftligt i slutna kuvert redogörelse för arbetets utförande. Jag hade inte stort hopp om att få jobbet ty den andre budgivaren var från Paschleps kommun där monumentet skulle stå.

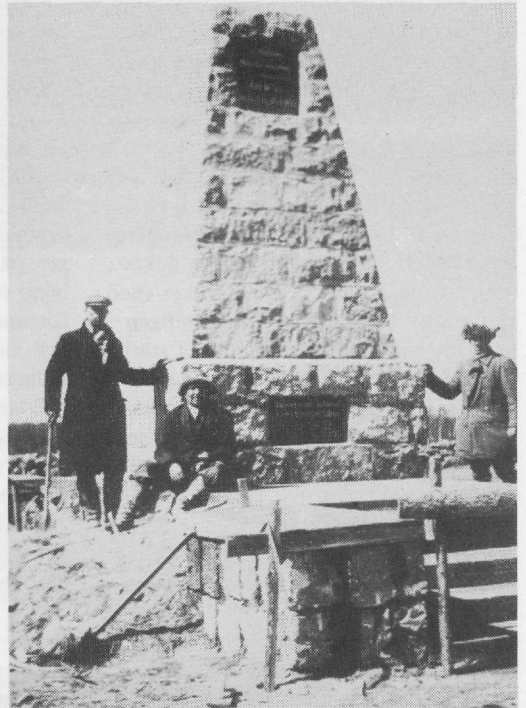
När så kommittén hade granskat båda anbuderna ropades vi in, sen läste ordföranden upp båda anbuderna. "Eftersom anbudet från Pelmas är mer omfattande med tillägg och planering av gångar och torvklädda slänter har Mathias Pelmas antagits till monumentets byggmästare."

Ryktet spreds snabbt av tidningen "Lääne Elu" och väckte stor uppmärksamhet och förväning bland folket. Det var många som tvivlade även på detta beslut. För mig gällde det nu att visa att man måste tro på sig själv så kan allt göras bra. Jag hade på hösten tidigare samma år avslutat min anställning hos Harriens kommun utanför Reval och behövde nytt arbete under hösten. Kom överens med kommittén och visade upp stenprovet.

Det första tog jag av sten intill vägen på Hosbyslätten. Den stenen hade en fin färg liksom lite glimmande silver, men den var svårhuggen. Dock ville jag ha den till monumentets nedre del. Det

Frihetsmonumentet vid Nuckö kyrka.

Foto: Mathias Pelmas

mörkare stenprovet tog jag ur stengårdsgården intill vägen vid kyrkan. Den stenen var mörkare men hade raka sidor, var lätt att bearbeta och skulle passa bra till monumentets överdel. Fick båda stenproven godkända.

Nu behövdes två duktiga stenhuggare som kunde arbeta självständigt utan min personliga regelbundna närvaro.

Från gymnasietiden kom jag ihåg efter nya skolhusbygget att det fanns två bra murare som bodde vid vägen mellan Hapsal och Nyhove (Uuemõisa). Åkte dit och sökte upp dem. Redogjorde för och beskrev arbetet och lovade var och en 10 000 kronor. Det var mycket pengar på den tiden.

Båda var villiga att taga jobbet. Reste med dessa till Nuckö kyrka samt visade byggplatsen, men var skulle de bo? På Hosbysidan om kyrkan fanns en gård intill landsvägen. Ägaren hette Schönberg. Här brukade min far, Andreas Pelmas, vila hästen ibland när han hade ärenden till Hapsal.

Jag frågade honom om han kunde låta båda bo hos honom under tiden de arbetade vid monumentbygget. Det gick Schönberg med på mot en överenskommen betalning.

Nu var alla svåra problem lösta. Vädret var gynnsamt. Hösten lång och varm samt snöfritt länge 1934.

Sprängde all sten själv som behövdes till monumentets underdel och arbetet gick över förväntan bra och vi hann få första hälften färdig i god tid före vintern.

1935 kom våren tidigt och arbetet kunde påbörjas igen. Allt såg ut att gå bra och vi hoppades att bygget skulle bli färdigt i god tid före midsommaren. I slutet av maj var monumentet färdigt. Nu kunde också planering av gångar och slänter slutföras enligt anbudets beskrivning. På toppen av monumentet skulle korset stå. Första gjutningen av korset misslyckades så firman fick gjuta ett nytt kors och det väckte oro hos kommittén. Själv började jag, som ansvarig för arbetet, tvivla på att vi skulle hinna bli klara till invigningsdagen.

Fram på våren fick jag på nytt anställning utanför Reval hos Harriens länsförvaltning och kunde inte förutse tillbuden. Veckan före midsommar tog jag ledigt från länsförvaltningen och reste hem. Nu fanns även det nya korset vid monumentet. Söndagen före midsommar åkte jag med min bror Aleksander till Nuckö kyrka för att sätta korset på plats.

Pastor Svarts skulle predika samma dag i kyrkan och jag frågade honom före predikan om det var opassande att

göra arbetet då. Han sade att det inte var synd, ty det var till minnet av de stupade i frihetskriget. Ställningarna var rivna, ytan mätte endast 40x40 cm. Stegarna var korta, men korset skulle sättas upp. Använde reptricket och klättrade upp samt murade fast korset.

Nu var monumentet fullt färdigt men allmänheten skulle inte få se det ännu. Före invigningen behövde det täckas över med tyg. Svårt problem på nytt för mig, men så lovade en båtägare från Gutanäs by att låna ut ett segel till att täcka över monumentet.

Nyheten om invigningen vid Nuckö kyrka beskrevs utförligt i tidningen "Läane Elu" samt även i Revals tidningar. Det skapade stort intresse bland Nuckö och Hapsals befolkning. Landshövdingen för Wiek-Läänemaa från Hapsal skulle personligen inviga monumentet.

Midsommardagen började med varmt och soligt väder. Det kom så mycket folk att det knappast fanns plats att sätta sig ner och vila. Kommittén hade ordnat med lotteri och förfriskningar. Det kom in många kronor till att betala slutsumman för bygget.

När så invigningsceremonin var avslutad, kunde allmänheten gå runt och titta på det ståtliga frihetsmonumentet. En och annan kanske hittade, i guldskrift på marmortavlorna, namn på bekanta som hade offrat livet i frihetskriget. Nucköbygden blev berömd för detta frihetsmonument genom många av Estlands tidningar.

Monumentet byggs upp igen?

Samfundet för Estlandssvensk Kultur (i Estland) har planer på att återuppföra monumentet vid Nuckö kyrka över dem som stupat i första världskriget och frihetskriget.

Det vore önskvärt att även de som stupade (blev borta) i andra världskriget kunde namngivas.

Vet Du namnet på någon så meddela det till SOV, helst skriftligt, med uppgift också om födelse- och dödsdatum (om dödsdag är bekant).

Uppgifterna gäller alltså personer som varit bosatta inom Nuckö storkommun, innefattande även Rickul.

Styrelsen för SOV

Mathias Pelmas

I skola i Hapsal

Kort berättelse om gymnasietiden.

Efter ryska revolutionen blev Estland självständig stat med egen riksdag. Ny skolreform genomfördes och genom detta kunde nu även landsbygdens unga från Ormsö, Nuckö och Rickul i Hapsals skolor få högre utbildning.

Den förste som åkte till Hapsal i skola var Mathias Viberg från Nibonsa i byn Pai. Från Höbring by kom Carl Blees från Petorsa och Mathias Pelmas från Joansa. Blees hade sin farbror i Hapsal med eget hus, han var skomakare. Calle hade inga bostadsbekymmer. Viberg och Pelmas hyrde rum hos en änka på Gamla Hamngatan nr 10. Vårdinnan hette Valden och talade endast estniska, tyska och ryska, inte svenska. På det viset lärde vi de främmande språken något lättare.

Varannan lördag brukade vi under hösten gå den långa vägen från Österby hem, drygt 20 km. Tidigt på måndag morgon med häst och vagn med ny proviant tillbaka till Hapsal.

Nära Österby brygga bodde tre familjer som levde på persontrafiken mellan Österby och Hapsal.

Den första hette Vesterblom. Husbonden kallades Post-Hans därför att han hämtade posten från Hapsal. En bit från Vesterblom bodde Liiva-Gustav med sin son. Den tredje hette Tima-Kolla, efternamnet var Romanov. Vesterblom och Romanov hade bra hus. Hos dem fick man värma sig och vänta på lämplig segelbåtstur till staden. Liiva-Gustavs hus var en låg byggnad.

På alla tres mark fick resande till Hapsal ställa hästar och vagnar under tiden som de handlade i staden. Det hände att segelbåten lagt ut från Österby brygga när man kom; då blev man försenad med överfarten.

Nu gick man till Liiva-Gustav och bad att få låna ekan och ro över sjön ensam. Vi kallade ekan för rupa (långt u). Den ställde man på Hapsal-sidan på överenskommen plats, så tog Gustav ekan på släp med segelbåten hem vid nästa tur. Det var besvärligt under hösten med öppna segelbåtar utan skydd mot vind och regn.

Persontrafik var det även från Ormsö till Hapsal med segelbåt på den tiden. Skepparen på ormsöbåten (Mickelin — Sviby-Gärdes Hans) hade ena benet från knät och ned av trä. Trots

detta handikapp var han en utmärkt seglare. Segelbåtarna krävde goda och starka nävar av männen i alla väder. Hapsalviken är 3 km bred men till Ormsö tog det många timmar med segelbåt. När så isen blev tjock kunde folket åka över isen med häst och släde till Hapsal. Så gjorde även ormsöborna.

Det företogs ju inte i onödan under snöväder resa med häst och släde till Hapsal. Men det blev under de åtta skolåren många svåra resor till Hapsal under vinterperioden. De senare åren på 1920-talet tog motorbåtarna hand om persontrafiken till Hapsal såväl från Ormsö som från Österby. Glömd var segelbåtstiden. Nu kunde också de resande sitta i kajutan under överfarten. Mellan Österby och Hapsal var motorbåtarna något större än segelbåtarna hade varit, gjorde snabba turer samt hade lätt att navigera. Motorbåten som hade hand om resande mellan Ormsö och Hapsal var ännu större och tog fler personer ombord. Mycket gods skeppades på samma sätt mellan Ormsö och Hapsal.

Nu tillbaka till skoltiden i Hapsal. Under åtta års tid bodde jag på olika ställen i staden, men de tre sista åren bodde jag med Alexander Berggren på Gamla Hamngatan nr 25. Vården hette Jöbe, hade speceriaffär i eget hus samt egen brygga och lustjakt nära huset. Vi var med på många segelturer på hösten och våren under fritiden. När isen på Hapsalviken var fin och blank fick vi åka isjakt med värden i svindlande fart. Han var med oss som en far.

Staden Hapsal var en turiststad. Den var berömd för de hälsobringande gyttjebaden. På våren kom orkestern till staden med musik vid Kursalens paviljong.

Kursalen var en fin, rymlig byggnad, som kunde utnyttjas av oss på olika sätt på vår fritid. För min del var det dock mest allmän idrott ute på den nya öppna idrottsplatsen Troi, en bit utanför staden. Våren 1928 anordnades här stora tävlingar med många deltagare. Åskådare fanns i ett stort antal.

Många fina resultat presterades. Det var det största idrottsevenemanget under min idrottstid. På hösten samma år for jag till staden Vöru i militärtjänst.

Åren 1927 slutfördes det nya stora gymnasiehusbygget i fyra våningar. Åulan rymde 200 sittplatser, även sce-

Hugo Mickelin

Ormsö nu och då

Det svenska TV-programmet 22 september 1988 visade dagens bild. I ett halvtimmesprogram fick vi endast se "valda" småområden kring stugor där estlandssvenskar lyckats bo kvar på den fäderneärvda gården.

Den svenska journalisten Elisabeth Hedborg hade fått besöka Ormsö med TV-folk från Tallinn. (För oss är det alltjämt Reval.) Vi har erfarit att man filmade mycket mer än som visades här i vår TV-ruta.

Det är på sin plats att nämna namnen på dem vars ansikten vi mötte i rutan.

Maria Murman, Söderby Martesa (f Appelblom från Sviby Broasa 9/3 1911).

Oskar Berggren, Norrby Mangsa (f 25/11 1917).

Oskar Friberg, Norrby Hansasa (f 16/8 1919).

Johannes Nyberg, Kärrslätt Nygårdsa (f 6/4 1908).

Alla de som visades gav en glimt av sitt liv och leverne.

Man hade modet att visa vår fädernekyrkas bedrövliga tillstånd.

I anslutning till den sistnämnda bilden passar jag på att återge en gammal reseskildring från trettiotalet ur Hufvudstadsbladet i Helsingfors "Kyrklig ungdom på besök hos Estlands svenskar".

nen var ganska rymlig. I källarvåningen var garderoben för alla elever.

Huset var det snyggaste i Hapsal på den tiden. Real- och latinlärosalen var på fjärde våningen, nr 54 och 55. Vid invigningen var skolministern på plats och på scenen spelades den engelska teaterpjäsen Kung Alfred. Alla var glada och det var som att komma från torp till slott när man såg tillbaka på de gamla klassrummen i de äldre husen.

Den 8 juni 1928 kom den första studentkullen ut från det nya huset. Det var en underbar tid. Nu efter 60 år går tankarna tillbaka till skolstaden i Hapsal i Estland.

Kyrklig ungdom på besök hos Estlands svenskar

Ormsö S:t Olai kyrka.

Bland de sällskapsresor som under den gångna pingsten gjordes till Estland förtjänar särskilt den 80 kyrkliga ungdomar företogo till svenska Estland, närmare bestämt till Wormsö på Estlands västkust, nämnas. Färden skedde på inbjudan av kyrkoherden på Wormsö, kontraktsprosten Pöhl, vilken senaste sommar besökte Helsingfors. På tisdagen återvände gruppen efter en lärorik och givande färd. Här nedan lämnar en av resans ledare, pastor Harry Wentzel, några uppgifter om färden.

Vid avfärden på lördagen med S/S Ariadne, när färddeltagarna med däckspel och allsång fördrovo resans sköna timmar, var det nog ingen som anade att klockan skulle hinna bli fem följande morgon innan vila skulle bjudas efter en resa full av överraskningar och besvärigheter. Den första överraskningen mötte i Reval, dit båten ankom försenad varför tåget till Hapsal försumrades. När följande tåg senare på kvällen skulle avgå fick man vänta på dess avgång en timme och först närmare midnatt nåddes Hapsal. På en nattlig båtfärd till Wormsö följde ännu en fotvandring på över sex kilometer. Det var en tämligen utmattad skara som slutligen nådde målet, Wormsö kyrkby, där ett synnerligen välvilligt och hjärtligt emottagande mötte resenärerna.

Pingstdagen ingick med hållande regn, men trots detta sökte sig Wormsöbor i täta led till sina faders kyrka. Det var en sällsam syn att från prästgårdens fönster, där vägen gick alldeles förbi, se leden av män, kvinnor och barn trygga och obekymrade vandra fram med kyrkan som mål, klädda i sina pittoreska, färgglada folkdräkter, kvinnorna svepta i schalar. Galoscher

och paraplyn äro synbarligen okända ting i dessa trakter. Tunna läderpjäxor på fötterna hade alla och till skydd mot regnet blott den traditionella schalen i vackra, gråa färger. Det förtjänar i detta sammanhang nämnas, att icke blott folkdräkten är bibehållen på Wormsö utan att befolkningen jämväl i övrigt har särskilt utpräglad känsla och vördnad för arvet från fäderna, för sed och tradition från gången tid.

När klockorna ringde in högmässan var kyrkan fylld till sista plats. Helsingforsarna kommer länge att minnas anblicken av denna andäktiga talrika församling av väderbitna män och kvinnor, som sökt sig samman till en högtidsstund.

Angående kyrkan bör nämnas att den är Estlands äldsta, man säger att den är byggd 1219. Dock är det endast koret som härstammar från denna tid, själva långskeppet är från 1532. Gammal och ärevördig ser denna helgedom ut där den reser sig alldeles vid skogsbrynet. Ur kyrkogårdens gräsvall sticka här och var de för ön karakteristiska ringkorsen upp med sina traditioner från tidig kristen tid i nord. Mycket vet folktraditionen att berätta i sam-

Ormsöflicka i sin dagliga gärning.

Foto: Per Söderbäck

band med helgedomen. Och tydligt kan skönjas att kyrkan för folket är, ej blott en vördad helgedom från gången tid, utan även en plats, där man allttjämt hämtar kraft för livets gärning.

Högmässoliturgin förrättades av pastorererna H Bäck och H Wentzel och predikan hölls av pastor Erik Bäcksbacka, som var färdens ledare. Efter gudstjänstens slut bestogs predikstolen av kontraktsprosten Pöhl, som i varma ord hälsade gästerna från Finland välkomna och betonade de gamla relationer som svenska Estland har till Svensk-Finland. Bland annat nämnde prosten Pöhl om att några av svenska Finlands ännu levande prästmän tjänstgjort som präster i svenska Estland. En av dessa har t o m varit kyrkoherde på själva Wormsö.

Senare på dagen klämtade kyrkklockorna åter till samvaro och i än tätare led sökte sig människorna till kyrkan, där en fest skulle hållas, vid vilken programmet utfördes av färdtagarna. Helgedomen var nu överfull och inte en plats stod att finna vare sig i bänkarna eller i gångarna. I tre timmar varade festen. Samtliga på färden medföljande präster talade. Dessutom utfördes körsång, solo- och duettsång, recitation och violinnmusik. Med synbar tacksamhet mottogs det budskap som frambars i toner och ord. Festen var slut och kyrkan tom, men ute på kyrkogården dröjde man än. Ingen ville skiljas åt. I tystnad och andakt dröjde den stora skaran av kyrkfolk kvar och först sedan ännu några sånger sjungits var man redo för hemfärd. Stunden utanför kyrkan, vid förfädernas gravkullar, fylldes av andakt och gemenskapskänsla.

Det totala antalet svenskar i Estland är omkring 8 000. Av dessa bo ca 2 400 på Wormsö. Utom Wormsö församling firas andra församlingar, vilka tillsammans bilda ett särskilt kontrakt med

Almanackor

ALMANACKOR med estlandssvenska motiv (3 st) finns nu att köpa genom SONG.

Pris: 20:—/st + porto
3 st 50:—

Kvarn, Bygata, av Bertil Björk, Runö
Sjö, av Edvin Lagman, Rickul

Ring Agnes Callenmark, tel 08-88 48 45

SONG:s julgransplundring

Söndagen den 15 januari 1989 kl 14.00—17.00.

SONG bjuder till julgransplundring för gammal som ung.

Sång, dans och lek till musik av Bertil Adolfsson.

Vi planerar att berätta om gamla seder och bruk runt juletid i svensk-bygden.

Inträde, servering ingår: vuxna 20:—, barn gratis.

Lokal: Rågsveds Folkets hus. T-bana 19 till Rågsved.

LOTTERI OCH FISKDAMM

Alla är hjärtligt välkomna

ganska stor, kyrklig självständighet. Gudstjänstordningen är densamma som inom den svenska kyrkan och de flesta präster äro från Sverige. Men såsom nämnt ha även präster från Finland tjänstgjort i dessa trakter.

Tillfredsställelse och anpassningsförmåga kunde man säga att präglar befolkningen. Skiftande öden har den fått pröva på, men sin egenart har den behållit och däröver är den stolt. ”Vi har det bra”, säger oss en bygdens man. ”Alla rättigheter komma oss till del och i skolorna få vi läsa på vårt eget modersmål. Ekonomiskt är det ju ibland lite svårt. Förr seglade jag ofta med skutan till Helsingfors. Numera ha stora bolag övertagit frakten. Främst är det jordbruket vi leva av och som binäring ha vi fisket.”

I allmänhet kan man säga, att miljön präglas av gammaldags kultur och tradition, men även av tecken på vakenhet och framåtanda. Därom vittnar bland

annat det faktum, att i Hapsal numera finnes ett svenskt gymnasium och jordbruket utföres med tillhjälp av fullt moderna reskap. Även det andliga livet är vaket, kyrkan är ett folkets eget hem. Även idrotten är på frammarsch och det anmärkningsvärda är att det är kyrkan som omhänderhar ledningen av denna.

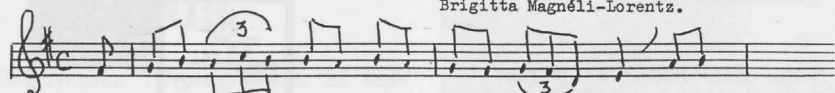
Det var en i många avseenden berikad skara unga som annandag pingst anträdde hemfärden. Uppehåll gjordes ännu i Reval, där sevärigheterna besågos. På kvällen anordnades en aftonsånggudstjänst i svenska kyrkan i Reval, varvid predikan hölls av lektor Gunnar Lindblom. Återkomsten skedde i går på dagen. Stämningen var under hela färden den bästa och färden gav deltagarna en inblick i stamfrändernas liv i ett annat land samt skänkte dem många kära minnen.

(Ur Hufvudstadsbladet)

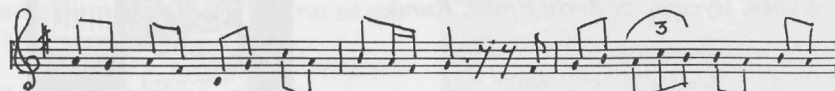
Kyrkodagen 1988

DEN SIGNADE DAG

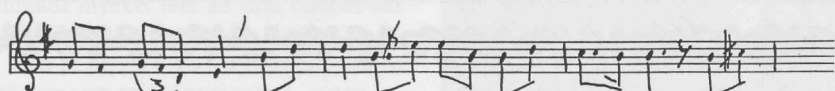
Folklig koral från Runö, sjungen av Bens Henna (Henrik Berensson) och inspelad på Runö år 1938 av Carl-Allan Moberg/Johan von Utfall. Sedermera upptecknad av Brigitta Magnéli-Lorentz.

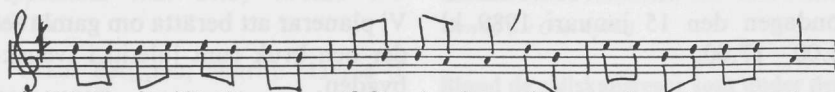
1. Den sig - na - de dag som vi nu här se av
2. Den sig - na - de dag, den sig - na - de tid var
4. Om än var - je träd och gräs på vår mark fått
5. Men så - som en få - gel mot him - me - lens höjd sig

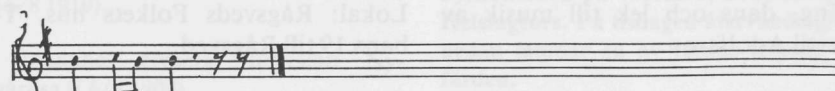
1. him - me-len till oss ned - kom - ma han bli - ve oss säll, han
2. mor-gon jag mån-de be - tän - ka, då nå - de-nes sol så
4. stäm-ma och ta - lan-de tun - ga, om dju - rens och få - glar-nas,
5. lyf-ter på le - di-ga vin - gar, han lo - var sin Gud, är

1. lå - te sig te oss al - lom till glä-dje och from-ma. Ja, och
2. här-lig och blid rann upp för all värld-den att blän-ka och
4. ljuv - lig och stark, som äng-lar-nas röst kunde sjun-ga, för-
5. glad och för-nöjd, när han ö-ver jor - den sig svin-gar, så

1. Her-ren den hög-ste oss al-la i dag för syn-der och sor-ger be-
2. her-dar - na hör-de Guds äng-lar i skyn, som sjön-go att da-gen var
4. måd-de de al-drig till-fyl-lest Guds Son, vår Fräl-sa-re Je - sus,
5. lyf-ter sig sjä-len i hjär-te-lig fröjd till him-len med lov-sång och

1. va - re.
2. kom - men.
4. lo - va.
5. bö - ner.

”Den signade dag” som den en gång sjöngs på Runö.

firades den 23 oktober, denna gång i Adolf Fredriks kyrka i Stockholm, med efterföljande samkväm på Utsikten, tillhörande Evangeliska Fosterlandsstiftelsen, Betlehemskyrkan. Adolf Fredriks kyrka är en vacker helgedom i sk grekisk korsform, byggd av KF Adelcrantz och invigd år 1774. Märklig är altartavlan, en stor reliefframställning av Kristi uppståndelse och Cartesius-monument, båda av Sergel, samt J Kronbergs takmålningar.

Det blev en stämmingsfull och rik gudstjänst, besökt av osedvanligt många och livligt deltagande estlandsvenskar och deras ättlingar. För ordets förkunnelse samt för den rika altartjänsten — vari en varm och innerlig förbön för de kära, gamla svenskbygderna i Estland ingick — svarade kyrkoherdarna Sven Arne Flodell och Harry Wahlberg, aktuella också från gudstjänsten i Nuckö kyrka den 31 juli i år. Nucköättlingen Ellen Pelmas gladdede oss med sin stämmas vällyd i Oskar Lindbergs folkvisevemodiga

”Vad gagnar det en människa” samt Johan Helmich Romans jublande ”Vi love dig”, två sånger som var på sitt sätt verkligen tolkade stämningen i kyrkan. Att den sistnämnda sången så väl överensstämde med devisen ”Lofva Herren” i Nuckö kyrka, vid den här gudstjänsten citerad av pastor Flodell, är en händelse som ser ut som en tanke.

Vid orgeln satt den starkt begåvade Per-Ove Larsson som med stor entusiasm ledde en ivrigt deltagande menighet i de älskade och välkända gamla psalmerna. Traditionen att varje år sjunga en av de estlandsvenska folkliga koralerna fullföljdes i år med den visserligen svårsjungna men så ädelt klingande Runö-varianten av ”Den signade dag”. Det var rörande att höra denne unge och svenske organist med sådan lyhördhet och pietet utforma såväl preludiet som ackompanjemanget till de gamla verserna. Thomas Lorentz hade i sitt hälsningsanförande berättat om överlämnandet till SOV av Erik Schmidts storslagna oljemålning

Svenska dagen

är finlandssvenskarnas samlingsdag och firas på Gustav Adolfsdagen den 6 november. ”Det är finlandssvenskarnas i stockholmstrakten egen tradition att ta upp denna finlandssvenska festdag här i Sverige”, sade Britta Kull, då hon hälsade en talrik skara välkommen i Finlands Hus i Stockholm den 6 november 1988. Hon talade också om modersmålets värde som motsats till det ”fula ordet” i rikssvenskan: hemspråk. Spelmanskvartetten ur Nacka-Saltsjöbadens orkesterförening spelade folk- och annan musik som inledning och återkom senare bl a med Klockringarvals och Bach. Maria Piltz sjöng till eget pianoackompanjemang visor av Lars Göransson, Elisabet Hermodsson och Olle Adolphson. Festtalet hölls av fil mag Göran Selén, Borgå, över finlandssvenska förhållanden nu och fordom: den vantrevnad man som finlandssvensk känner över den centraldirigerade propaganda mot svenska språkets hemorts rätt i Finland som bedrivs av Finsketsförbundet (Suomalaisuuden Liitto) och dess ordförande prof Pihkala och dr Seppo Heikinheimo. Historiskt sett har finlandssvenskar och finner bott lika länge i Finland. Om Suomalaisuuden Liitto är emot språkliga minoriteter, borde de nu motarbeta finnarnas språkliga rättigheter i Karel-
(Forts nästa sida)

”Flykten från Estland”. Med anledning härav framförde Per-Ove Larsson sina för detta tillfälle nykomponerade variationer över Magnus Gabriel de la Gardies psalm ”Jag kommer av ett brusand hav”. Som avslutning hade han valt Rudolf Tobias festligt klingande orgelkoral ”Es ist gewisslich in der Zeit”.

Med stor glädje såg man de båda textläsarna Elin Ahlberg-Storholm och Tomas Dreijer som i sin gamla vackra Ormsö- respektive Runö-dräkter förstärkte upplevelsen av vår förnämliga kultur.

På grund av den stora anslutningen visade sig den vackra, trivsamt möblerade lokalen för vårt efterföljande samkväm dessvärre vara för liten. För dem som trots detta stannade kvar bjöds såväl andlig som lekamlig spis: reseskildring i tal och bild från de båda prästernas Nuckö-besök i somras, avsjungande av ännu några välkända psalmer, glatt och trivsamt samspråk och utsökt kaffe med hembakat bröd.

Brigitta Magnéli Lorentz

Emma Johansson 80 år

Den 5 december 1988 fyllde diakonissan Emma Johansson 80 år. Hon är en av de rikssvenskar som verkade bland svenskbygdens folk i Estland, bland dem de få som ännu är i livet.

Det var brinnande krig och oroligt i världen när Emma Johansson anlände till Runö i juni 1942 för att arbeta som sjuksyster bland runöborna. Hon kom tillsammans med en delegation från Sverige utsänd av svenska Röda Korset med uppgift att bilda sig en uppfattning om krigets följder i svenskbygden.

Inför avresan från Sverige hade hon fått utförlig beskrivning av Runö genom konstnärinnan Elsa af Kullberg som flera gånger under 1920- och 1930-talet varit bosatt på ön. Konstnärinnan hade sagt att hon blivit så förtjust i Runö och dess befolkning att hon

(Forts nästa sida)

ska sovjetrepubliken och Ingermanland, esternas i Estland och det nya in-tresset för estlandssvensk kultur i Estland. Att vara svensk i Finland är svårt, t ex att förbli svensk i en helfinsk omgivning, där man inte kan begagna sitt modersmål utanför hemmet.

Österbottniska kören i Stockholm, under ledning av Elin Maria Gädde, sjöng några sånger. — Tidigare hade redaktör Harry Stenmark välförtjänt fått motta Svenska Finlands folktings medalj för språkvårdande gärning: han har gett ut fyra upplagor av handboken Finlandssvenska ord och uttryck, där han jämför svenska uttryck i Finland och Sverige. — Festen avslutades som sig bör med Modersmålets sång.

Stig Appelgren

Härmed inbjudes till

JUBILEUMSHÖGTID

med anledning av 80-årsdagen av Kulturföreningen
Svenska Odlingens Vänners grundande

Tid: Lördagen den 8 april 1989 kl 16.00.

Plats: Immanuelskyrkan, Waldenströmssalen, Kungstensgatan 17,
Stockholm (närmaste T-banestation Rådmanngatan).

Ur programmet: Högtidstal
Föredrag
Folkdans
Sång och musik

Efter jubileumshögtiden samling i hotell Birger Jarls festvåning (samma kvarter som kyrkan) till en supé (smör och bröd, varmrätt, ett glas vin eller öl/vatten och kaffe) till ett pris av 150 kr. Festvåningen rymmer endast 150 personer, varför föranmälan om deltagande måste göras till SOV:s expedition, senast den 1 april.

OBS! För deltagande enbart i jubileumshögtiden erfordras ingen föranmälan.

Hjärtligt välkomna!

Styrelsen för SOV

KULTURFÖRENINGEN SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

inbjuder till

ÖPPET HUS

i föreningslokalen, Vikingagatan 25, Stockholm, lördagen den 22
april 1989 kl 14.00—17.00.

Tillfälle ges bl a att bese det senaste tillskottet till våra samlingar,
oljemålningen "Flykten från Estland" av Erik Schmidt

och kallar i samband härmed till

ÅRSMÖTE

i Eesti Maja, Vallingatan 34, kl 18.00 (buss 47 går "från dörr till
dörr").

Dagordning enligt stadgarna. Medtag styrelsens årsberättelse som
medföljer nästa nummer av Kustbon.

Kaffeservering till självkostnadspris.

Välkomna!

Styrelsen

Jakob Koit

Minnesord

Den estniska vetenskapsmannen, arkivarien och filosofie licentiaten Jakob Koit är död. Han blev 82 år gammal. Jakob Koit var född och uppvuxen i Emmaste socken på Dagö.

Jakob Koit var den siste av de framstående estniska historiker som sedan 1940-talets slut arbetade med att ordna och katalogisera de omfattande baltiska arkiven i Riksarkivet i Stockholm. Som arkivarie i Riksarkivet arbetade han framför allt med att registrera kammarkollegiets kansliarkiv, baltiska godsåtkomsthändingar samt att intill helt nyligen sortera och ordna de papper och handlingar som professor Evald Blumfeldt efterlämnade. Kunnig i historia, arkeologi och statskunskap var Jakob Koit verkligen rätt man på sin plats.

Jakob Koit hade ett medfött intresse för allt som angick Estlands historia. Som dagöbo intresserade han sig även för de svenskar som sedan urminnes tider levat sida vid sida med hans eget folk. Hans licentiatavhandling 1957, kallad "De svenska dagöböndernas kamp för sina fri- och rättigheter

1662—1685", är ett mönster av noggrannhet och historisk källforskning. Detta arbete handlar om den tid i estlandsvensk historia då de estlandsvenska bönderna kämpade hårt för sina gamla privilegier — men oftast fick dra det kortare strået gentemot den mäktiga storadeln. Här beskrivs bl a den enkle dagöbonden Kitas Irja, vars uppdrag som talesman för den svenska befolkningen ledde till personlig undergång. Denna avhandling, liksom flera artiklar om dagövensk historia publicerades i Svio-Estonica, årsbok för Svensk-Estniska Samfundet (från och med 1940 utgiven i Sverige).

För mig personligen har Jakob Koit betytt mer än någon annan när det har gällt estlandsvensk forskning. Tålmodigt introducerade han mig i Riksarkivets enorma samlingar. Han bistod mig i kontakten med estniska arkiv och gav sakkunnig och nödvändig kritik till artiklar jag skrev. Jakob var ett personligt föredöme vars minne skall hållas i ära. Estland gick miste om en av sina främsta vetenskapsmän i september 1944, men det arbete Jakob Koit utfört här i Sverige är ovärderligt! En plats står nu tom.

Jörgen Hedman

låtit bygga sig en egen stuga där. I hennes stuga kunde även syster Emma få bo hyresfritt, liksom de tidigare från Sverige komna på ön verksamma sjuk-systrarna fått göra.

På Runö verkade Emma Johansson fram till augusti 1943. Hon har berättat om allvarliga situationer, då det var omöjligt att komma i väg till läkare på fastlandet på grund av stormar och isförhållanden. Ingrepp som i vanliga fall läkare skulle göra fick hon klara av. Ett stort ansvar vilade på hennes axlar. Saknaden var stor när hon lämnade ön.

Ett glädjande återseende blev det några månader därefter, i slutet av november, när sjuktransporten kom i gång och "Kungens vita skepp" S/S Odin anlände till Baltischport under sin första resa till Estland. Bland den medföljande hjälppersonalen fanns även syster Emma som kunde hälsa resenärerna välkomna ombord. Av de ca 300 estlandsvenskar som erhållit tillstånd att resa till Sverige var 56 runöbor.

Vi runöbor och övriga estlandsvenskar som känner Emma önskar varmt lycka till i framtiden.

T D

Familjenytt

Döda

Peter Blomkvist, född den 7 februari 1911 på Runö, avled den 13 september 1988 i Upplands-Väsby.

Albert Dyrberg, född den 27 mars 1927 i Rickul, avled den 22 oktober 1988 i Sollentuna.

Johan Grundsten, född den 8 december 1919 på Ormsö, avled den 19 september 1988 i Stockholm.

Alma Jaanberg, född Rant den 3 april 1910 på Nuckö, avled den 12 juni 1987 i Eskilstuna.

Kirshakov-Vestersten Ludmilla, född Ultrasev den 14 juni 1911 i Reval, avled den 5 oktober 1988 i Stockholm.

Emil Rosenblad, född den 30 augusti 1925 på Ormsö, avled den 22 september 1988 i Norrköping.

Fotnot:

Jakob Koit utexaminerades som folkskollärare år 1928 från Läänemaa Öpetajate Seminar i Uuemöisa, utanför Hapsal. Vid detta seminarium påbörjade han sin pedagogiska utbildning året efter — 1929 — vår estlandsvenske medkämpe, Manfred Nyman (f 14/1 1916, d 26/5 1983).

H M

När det gäller gravvårdar och fackmässigt gravvårdsarbete av alla slag kan Ni med förtroende vända Er till

BILDHUGGARE
H. RAUDSEPP
MÅNDAGSVÄGEN 44 Tel. 08/94 21 77
FARSTA

Ring och hör våra priser
Rabatt på sten 300:—
Gravering av namn 150:—
Reducerade priser för pensionärer

Vår älskade

Paulus Erita

* 23 oktober 1921

har hastigt lämnat oss.

Farsta den 6 augusti 1988

AGNETA
BARN
BARNBARN

Syskon

Övrig släkt och vänner

*Slumra gott Du käre.
Hav tack för allt Du gjort.
Vi skall i hjärtat bära
Ditt minne rikt och stort,
Ödmjukt vi viska:
Vila i frid.*

Vår älskade

**"Abbe" Albert Albin
Dyrberg**

* 27 mars 1927

† 22 oktober 1988

har hastigt och oväntat lämnat oss i
djup sorg och saknad.

SYLVIA
Ingvald och Ingrid
Rein

Ingrid och Olle

Övrig släkt och vänner

*Vi kan ej fatta ej fatta ej heller förstå
varför Du så hastigt ifrån oss fick gå.
I minnet Du lever Du finns alltid kvar
Vi ser Dig precis som Du var.*

Vår käre

Hans Kyrkslätt

* 15 augusti 1905

har lämnat oss.

Huddinge den 14 september 1988

ELLEN och BENGT
Ann-Marie, Anders
INGA och HANS
Göran, Stefan, Maria
Släkt och vänner

*Låt oss minnas de soliga dagar
då sorg och smärta oss fjärran var
Låt oss minnas de glädjedagar
då vi alla tillsammans var.*

Vår kära

Katarina Fagerros

* 1 augusti 1903

† 29 juli 1988

JOHANNES och SOLVEIG
ELSA

SVEN och EIVOR
ERIK och INGER

SONJA

Barnbarn

Barnbarnsbarn

Systrar

Släkt och vänner

*Stor var Din kärlek
God var Din själ
Käraste Mamma
Tack och farväl.*

Sven-Erik Alfred Granberg

* 3 juni 1944

† 6 juni 1988

**Sven-Erik Granberg
In memoarium**

*Kära Svenne, varför finns du inte
längre bland oss! Vi fattar det inte.
Sorgen är stor. Du som var så lev-
nadsglad och stod mitt i livet. Aldrig
mera får vi höra ditt skratt och dina
galna historier.*

*Du var en underbar man och far, son,
bror och svåger. Du var också en av
de finaste vänner.*

*Vi saknar dej oerhört och du kommer
alltid, alltid att finnas i våra hjärtan.*

*Du var världens finaste och roligaste
lillebror.*

Tack för att vi fick ha dej i 44 år.

Nu finns du inte mer. Borta. Varför?

Syskonen
gm Karin

Margareta
Mahtias
Mor och Far
Syskon
Släkt och vänner

Min älskade Mor

Katarina Åkerman

* 16 juli 1900

har stilla insomnat.

Nyköping den 25 juli 1988

Anders och Maria

Broder

Barnbarn

Släkt och vänner

*Den väg jag här ska vandra
Har Jesus stakat ut.
Och Han är med på resan
Från början och till slut.*

Vår kära

**Maria Kreek
f Blees**

* 24 augusti 1893

har stilla insomnat.

Stockholm den 9 oktober 1988

Tor

Syskon

Syskonbarn och övrig släkt

I kärt minne bevarad.

Bemärkelsedagar 1:a kvartalet 1989

100 år

Oskar Berg, född den 8 januari 1889, Reval
Agneta Hammerman, född Hörnström den 27 januari 1889, Ormsö

95 år

Ida Alberg, född Jürisson den 13 januari 1894, Pärnau
Maria Aavik, född Hallman den 30 januari 1894, Rickul/Reval
Arnold Gering, född den 19 mars 1894, Reval
Marianne Ester Wirén, född den 28 mars 1894, Reval

90 år

Elvine Helene Engman, född Raudsepp den 18 januari 1899, Reval
Alma Heldring, född Paavel den 2 februari 1899, Rickul/Saue
Mina Blomman, född Vidgren den 20 februari 1899, Ormsö
Hilda Klingberg, född Stavas den 20 februari 1899, Odensholm
Anders Alberg, född den 9 mars 1899, Ormsö

85 år

Ida Åkerblad, född Hamberg den 7 januari 1904, Rickul
Ingrid Sara Löfstedt, född Nyman den 17 januari 1904, Reval
Paul Nikolai Leemets, född den 7 februari 1904, Reval

Katarina Gärdström, född Svahn den 8 februari 1904, Ormsö
Johannes Lundeufjord, född den 9 februari 1904, Rickul
Maria Rosenblad, född Alström den 12 februari 1904, Ormsö
Olga Hamberg, född Kopparberg den 27 februari 1904, Rickul
Karl Boman, född den 28 februari 1904, Reval
Maria Teichman, född Pappo den 4 mars 1904, Nuckö
Lars Wahlberg, född den 8 mars 1904, Ormsö
Maria Widgren, född Sjöman den 9 mars 1904, Ormsö
Maria Brunberg, född Söderlund den 10 mars 1904, Rickul

80 år

Hermine Laurefeldt, född Läkk den 1 januari 1909, Dagö
Irene Stubender, född Stubender den 4 januari 1909, Nuckö
Maria Aman, född Koinberg den 5 januari 1909, Nuckö
Irene Margareta Gjärdman, född Sedman den 5 januari 1909, Nuckö
Alice Louise Vilhelmina Lindén, född Vikman den 9 januari 1909, Reval
Agneta Kask, född Grundström den 14 januari 1909, Ormsö
Paul Rudolf Vesterbusch, född den 10 februari 1909, Rickul
Johannes Lemberg, född den 14 februari 1909, Reval
Isak Majlund, född den 19 februari 1909, Runö
Ilse-Sigrid Maddison, född Ahluhn den 19 februari 1909, Reval
Elsa Alfrida Roos, född Matsson den 21 februari 1909, Nargö

Lovisa Magdalena Österman, född Lorentz den 24 februari 1909, Runö
Sofia Heyman, född Brunberg den 27 februari 1909, Rickul
Agneta Andersin, född Pihl den 3 mars 1909, Ormsö
Rosalie Viktorsson, född Stahl den 15 mars 1909, Rickul

75 år

Arnold Amandus Rosen, född den 13 januari 1914, Nargö
Ellen Margareta Laidna, född Berg den 19 januari 1914, Nargö
Friedrich Alexander Schönberg, född den 19 januari 1914, Hapsal
Veronica Maria Elisabeth Korjus, född den 2 februari 1914, Reval
Melita Söderholm, född Fagerlund den 6 februari 1914, Rickul
Rudolf Laansoo, född den 8 februari 1914, Nuckö
Agneta Alros, född Fällman den 9 februari 1914, Ormsö
Felda Markus, född Kirsipuu den 15 februari 1914, Reval
Adele Marks, född Brus den 24 februari 1914, Odensholm
Ingrid Vilhelmine Paidra, född Berg den 26 februari 1914, Nargö
Aline Rosine Berg, född Vesterby den 1 mars 1914, Rickul
Svetlana Antonia Holtz, född den 14 mars 1914, Reval
Edvin Brunberg, född den 17 mars 1914, Rickul
Helena Nygårdh, född Naperhov den 21 mars 1914, Pleskov
Agneta Nyman, född Dahl den 28 mars 1914, Ormsö

70 år

Svea Einberg, född Schönberg den 2 januari 1919, Nuckö
Johannes Valentin Vesterblom, född den 5 januari 1919, Rickul
Kristina Österman, född Runestam den 8 januari 1919, Runö
Elvine Erks, född den 30 januari 1919, Odensholm
Gunnar Österman, född den 4 februari 1919, Rickul
Lars Alström, född den 9 februari 1919, Ormsö
Lars Rönnkvist, född den 12 februari 1919, Ormsö
Gunnar Heldring, född den 14 februari 1919, Nuckö
Johannes Hörnsten, född den 21 februari 1919, Ormsö
Cecilia Jansson, född Kopparberg den 27 februari 1919, Rickul
Maria Sundin, född Rosenblad den 1 mars 1919, Ormsö
Pauline Stahl, född Hallman den 2 mars 1919, Rickul
Edvin Lagman, född den 3 mars 1919, Rickul
Herbert Erik Pärnaste, född den 27 mars 1919, Nuckö

Vår kära Mor
och Mormor

Gertrud Lager

* 11 februari 1917 på Ormsö

har lämnat oss, systrar, släkt och
vänner i stor sorg och saknad

Visby den 4 september 1988

RICKARD
ANITA
BIRGITTA och HARRY
Mikael, Jenny

*I minnet Du lever,
Du finns alltid kvar.
I minnet vi ser Dig
precis som Du var.*

Begravningsgudstjänst i Allhelgona-
kapellet torsdagen den 15 september
kl 13.00.

Vår käre Far,
Farfar och Morfar

Mattias Söderholm

* 13 februari 1895

har lämnat oss, övrig släkt och vänner
i sorg och saknad.

Kungsör 12 oktober 1988

HELMI och KARL
AGNES
ALVAR och IRIS
HUGO och INGA
Barnbarn
Barnbarnsbarn

*Ett strävsamt liv har slocknat ut
en flitig hand har domnat
Din arbetsdag har nått sitt slut
Ditt trötta huvud somnat.*

65 år

Hilda Ahlström, född den 3 januari 1924, Ormsö
 Ebba Herm, född den 3 januari 1924, Reval
 Henno Maaniidi, född den 4 januari 1924, Dorpat/Reval
 Lina Dahlkvist, född Fällman den 5 januari 1924, Ormsö
 Aurelia Vilhelmine Ellerström, född Tomty den 7 januari 1924, Nuckö
 Ingrid Anne-Marie Österblad, född den 7 januari 1924, Reval
 Emil Edvard Beckman, född den 13 januari 1924, Ormsö
 Otilia Link, född Friman den 18 januari 1924, Nuckö
 Elna Florida Johansson, född Laning den 19 januari 1924, Nuckö
 Karin Cecilia Ericsson, född Espling den 20 januari 1924, Rågöarna
 Leida Martinsson, född Brandt den 22 januari 1924, Nuckö
 Maria Elvine Stengård, född Ahlström den 22 januari 1924, Ormsö
 Agneta Hilda Dahl, född Lindblom den 23 januari 1924, Ormsö
 Alma Katarina Jonsson, född Häggblom den 25 januari 1924, Ormsö
 Lars Grundström, född den 26 januari 1924, Ormsö
 Florida Regina Blees, född den 28 januari 1924, Nuckö
 Johan Beckman, född den 4 februari 1924, Ormsö
 Katarina Rosell, född Järnström den 4 februari 1924, Ormsö
 Karl-Gustav Johansson, född den 8 februari 1924, Lustivere
 Eha Maripuu, född Roberg den 8 februari 1924, Nuckö
 Edvard Brus, född den 13 februari 1924, Odensholm
 Elsa Eufrosyne Brun, född Stromback den 15 februari 1924, Nuckö
 Sven Torsten Berggren, född den 23 februari 1924, Ormsö
 Benita Cecilia Beckman, född Boman den 24 februari 1924, Rickul
 Axel Nilsson, född den 25 mars 1924, Ormsö
 Sigfried von zur Mühlen, född den 6 mars 1924, Hapsal
 Arthur Lagman, född den 7 mars 1924, Rickul
 Evald Kristian Luther, född den 10 mars 1924, Nargö
 Holger Alvar Amberman, född den 12 mars 1924, Hapsal
 Maria Rosalia Blomman, född den 12 mars 1924, Ormsö
 Axel Edvard Alros, född den 20 mars 1924, Ormsö
 Edvin Alexander Alros, född den 20 mars 1924, Ormsö
 Harald Elfengren, född den 21 mars 1924, Rågöarna
 Karin Borrman, född Schönberg den 29 mars 1924, Rickul
 Hjalmar Gottfrid Stahl, född den 29 mars 1924, Rågöarna
 Anders Vidgren, född den 29 mars 1924, Ormsö

60 år

Emil Alexander Vesterström, född den 4 januari 1929, Ormsö
 Gunnar Birger Alrik Hamberg, född den 7 januari 1929, Ormsö
 Salme Antsvee, född den 9 januari 1929, Nuckö
 Edit Linnéa Eriksson, född Vesterman den 21 januari 1929, Rickul
 Hjalmar Ahlberg, född den 23 januari 1929, Ormsö
 Edvin Grundsten, född den 23 januari 1929, Ormsö
 Sven Olof Magnusson, född den 25 januari 1929, Rickul
 Ingvar Edvin Strandsten, född den 26 januari 1929, Rickul
 Einar Nyman, född den 27 januari 1929, Kuivajõe
 Ilse Leeväli, född den 28 januari 1929, Nuckö
 Juuta Kütin, född den 31 januari 1929, Reval
 Sven Borrman, född den 9 februari 1929, Rickul
 Maria Alide Hedberg, född Lindström den 10 februari 1929, Ormsö
 Olga Thomsson, född den 13 februari 1929, Nuckö
 Astrid Valentine Schönberg, född Bedman den 14 februari 1929, Nuckö
 Samuel Freiman, född den 18 februari 1929, Nuckö
 Otilia Hamberg, född den 23 februari 1929, Ormsö
 Astrid Stenkelman, född den 23 februari 1929, Nuckö
 Manfred Edmund Åkerblad, född den 23 februari 1929, Rickul
 Emil Johannes Ahlström, född den 24 februari 1929, Ormsö
 Olle Beckman, född den 25 februari 1929, Ormsö
 Ida Ingeborg Pettersson, född Nyman den 28 februari 1929, Ormsö
 John Evald Bergström, född den 1 mars 1929, Ormsö
 Sylvia Elisabeth Sund, född Österman den 1 mars 1929, Runö
 Johannes Lagman, född den 1 mars 1929, Rickul
 Elvi Link, född Mensas den 6 mars 1929, Nuckö
 Emil Edvard Sjöman, född den 7 mars 1929, Ormsö
 Jenny Berta Maria Vikström, född Schönberg den 9 mars 1929, Rickul
 Maria Grenfeldt, född Talberg den 10 mars 1929, Rickul
 Karin Eveline Dahlström, född Granberg den 17 mars 1929, Rickul
 Brita Irene Johansson, född Blomberg den 22 mars 1929, Rickul
 Olof Algot Greis, född den 22 mars 1929, Rickul
 Emil Ahlström, född den 23 mars 1929, Ormsö
 Heino Hallek, född den 23 mars 1929, Asuküla/Rus
 Hilda Maria Larsson, född Rosenblad den 25 mars 1929, Ormsö
 Edvin Enkel, född den 28 mars 1929, Ormsö

Helga Linnéa Blees, född den 29 mars 1929, Rickul

50 år

Johan Manfred Svedberg, född den 8 januari 1939, Ormsö
 Elna Elsa Vidgren, född den 19 januari 1939, Ormsö
 Evert Edvard Klingberg, född den 22 januari 1939, Rickul
 Martha Elvine Jöers, född den 22 januari 1939, Rickul
 Ulla-Pauline Uhrefalk, född den 24 januari 1939, Rickul
 Alrik-Joel Greis, född den 25 januari 1939, Odensholm
 Saima Klamman, född den 29 januari 1939, Padise
 Anna-Lisa Viktoria Österholm, född Sjölund den 2 februari 1939, Rågö
 Ivar Ludvig Rosen, född den 6 februari 1939, Nargö
 Lydia Ingeborg Ljung, född Söderholm den 15 februari 1939, Nuckö
 Sven Olof Fält, född den 16 februari 1939, Ormsö
 Elmar Nyblom, född den 19 februari 1939, Runö
 Einar Sten Vesterblom, född den 22 februari 1939, Reval
 Holger Emil Schönberg, född den 25 februari 1939, Nuckö
 Lars Göran Tennisberg, född den 1 mars 1939, Rickul
 Viljard Eliam Freiman, född den 9 mars 1939, Nuckö
 Elmer Rosen, född den 9 mars 1939, Nargö
 Gurli Vivan Schönberg, född den 9 mars 1939, Rickul
 Gundel Aline Borrman, född den 15 mars 1939, Rickul
 Astrid Maj-Britt Söderholm, född den 15 mars 1939, Ormsö
 Nils Håkan Lindeberg-Lindvet, född den 17 mars 1939, Reval
 Helle Puuri, född den 21 mars 1939, Hapsal
 Ingvar Johannes Nyblom, född den 25 mars 1939, Ormsö
 Elof Andreas Söderlund, född den 29 mars 1939, Rickul
 Frivar Algot Söderlund, född den 30 mars 1939, Rickul

---

*Kustbon
lyckönskar
alla
födelsedagsbarn!*

Jul opa Ormse

*Jule kãm mä oxar te åss,
gick mä aikiar ferståss.
Bendre molo sålo sitt mäl
å briggd starkt sitt äl.
Ve to gran ur vånn sko,
noda kãm mä lite snjo.
E basta kãista snart piska å hlo.*

*E kärkia lifta vånn präst från me sinde
å kästan späla å kåld var hans hånd,
man aiken skaina som vanlet te grinde.
Min själ var varman, man kåldan min ånd.*

*Ja minns än å kan aldor glaim
blånda kern tär haim,
som från vandringen sjängd om ain ros.*

*Vårt gålv hoa ve vaska mä såp å mä kãist,
vånn un e nu varman, te he blesar håist.
Ve bondo kãista opa enge, te bärkia var gren,
te smerbitta blai full mä smer från våra ken.
Ve vänt än tãntn ska koma snart å knack opa våra dånn
å han kommor just tãrfere, än Mare fed än sånn.*

Andos Sven
1988-11-09

Ordförklaringar

aikiar 'hästar', bendre 'bönderna', molo 'malde', sålo 'själva', mäl 'mjöl', äl 'öl', no(r)da 'nordan', snjo 'snö', basta 'bastun', kãista 'kvastarna', hlo 'slog', lifta 'lyfte', kãsta(r)n 'klockaren, organisten', kåld 'kall', hånd 'hand', skaina 'skenade', varman 'varm', kåldan 'kall', ånd 'andedräkt', glaim 'glömma', blånda kern 'blandade kören', sjängd 'sjöng', hoa 'hava', vaska 'tvättat, skurat', kãist 'kvast', un 'ugn', blesar 'blåser', håist 'vasst', enge 'ängen', te 'då', gren 'grön', ken 'smörkärna', tãntn 'tomten', dånn 'dörr', än 'att', Mare 'Maria', fed 'födde'.